

פרשת דברים

מה בפרשה: סיכום מתומצת של פרשת השבוע

העם הרצוץ משתקם וגדל במספר • משה נפרד ועושה סדר במערכת המשפטית, שכן שוב אין הוא יכול לשאת לבדו במעמסה הרבה כשופט יחידי • השבת אנו מתחילים לקרוא בספר 'דברים', הנבדל מארבעת החומשים האחרים בכך שנאמר ברוח הקודש על-ידי משה רבינו. זהו משא הפרידה של משה מעם ישראל וכריתת ברית בינם ובין הקדוש-ברוך-הוא.

לאחר מות יוצאי מצרים בעוון חטא המרגלים היה העם כולו מורכב מילידי המדבר אשר לא ראו את הניסים הגדולים ביציאת מצרים ולכן היה צורך לעורר ולחזק בהם את מצוות התורה והאמונה בה' אלוכי ישראל, בפרט לפני הכנסם לארץ, הטומנת בחובה קשיים לא מעטים, בהם לא נתקלו עדיין בחיי המדבר.

דברי הברית משולבים בדברי מוסר ואזהרה, פרוט השכר והעונש - על קיום המצוות או על הפרתן. ספר 'דברים' נקרא גם בשם 'משנה תורה', משום שבעיקרו הוא מהוה מעין חזרה על המצוות שנאמרו בספרים הקודמים. יחד עם זאת יש בו תוספות והשלמות ואף מצוות שלא הוזכרו. ברגעי הפרידה נראה כי זהו הזמן לערוך חשבון נפש, לסקור את ההישגים והכשלונות ולהתוות דרך ותוכנית לעתיד, לאחר כיבוש הארץ וישובה.

תוכחה מוסתרת

משה מכנס את כל העם ופותח בדברי תוכחה, אולם בדרך רמז בלבד. הוא מזכיר את המקומות בהם חטאו אך מבלי להכנס לפרטי הדברים: "בערבה" - ערבות מואב שם התפתו אחרי בנות מואב ועבדו עבודה-זרה. "מול סוף" - כשים סוף לפנייהם ומצרים מאחוריהם לא בטחו בה' וצעקו; "המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר." "חצרות" - מקום מחלוקת קורח. "די זהב" - חטא עגל הנהב.

מערכת המשפט

העם הרצוץ שיצא מתחת סבלות מצרים משתקם ובעזרת ה' וברכותיו - גדל במספר. לפיכך מחליט משה לעשות סדר במערכת המשפטית, שכן שוב אין הוא יכול לשאת לבדו במעמסה הרבה כשופט יחידי. הוא ממנה שופטים לכל שבט ושבט וקובע את דירוגם; 'שרי אלפים' - השופטים הממונים על אלף איש, וכן 'שרי מאות', 'שרי חמישים' ו'שרי עשרות' - כשלצידם הרשות המבצעת. - השוטרים.

לא קל להיות דיינים. עליהם מוטלת האחריות לכוון את העם ולהנהיגם בדרך ישרה. שלא כדיני הגויים שבמקרה של עוות דין אינם מחוייבים דבר, נתבעים דייני ישראל לדין במקרה וחייבו שלא כדין את הזכאי.

משה מנחה את הדיינים לפני הכנסם לתפקידם החדש בכמה הוראות בסיסיות:

"היו מתונים בדין" - אין לדחות - גם את מי שכבר בא מספר פעמים לפני כן לדון.

"קטן כגדול תשמעון" - אין להפלות - יש להתיחס לדין פרוטה כדין מאה. אם באו למשפט עני ועשיר אין לזכות את העשיר רק בכדי שלא לפגוע בכבודו, וכמו כן אין לזכות את העני רק בכדי לפרנסו מכספו של העשיר.

פרשת דברים

"לא תגורו מפני איש" - אין להטות את הדין מחשש שמא הנאשם יתקוף את השופט ובני-ביתו. יש לומר את האמת ולגזור דין צדק.

אם בכל זאת ישארו משפטים ללא הכרעה, אזי - "והדבר אשר יקשה מכם ושמעתיו".

מעשה המרגלים

כאמור, חלק ניכר מדבריו מייחד משה רבינו לסיפור קורות העם במדבר ולקחיו. משה חוזר בקצרה על סיפור המרגלים ועון העם. תחילתו ברצונם של בני-ישראל לשלוח מרגלים לבחון את הדרכים הנוחות לכבוש את הארץ, וסופו בהסתת העם והפחדתו כדי למנוע את הכניסה לארץ.

תגובת הקב"ה לא מאחרת לבוא : על כל החוטאים נגזר עונש מיתה במדבר, רק הדור החדש יזכה להכנס לארץ המובטחת.

כיבוש ארצות סיחון ועוג

בהמשך דבריו סוקר משה את מלחמות ישראל וכבוש עבר הירדן המזרחי. מטרתו לעודד את העם ערב הכניסה לארץ ולחזק את בטחונם בה' שיעמוד להם גם במלחמותיהם עם יושבי הארץ.

היו מספר ארצות איתם לא נכנסו בני-ישראל לעימות מלחמתי והוצרכו להקיפן, וזאת מאחר שהקב"ה העניקן לעמים היושבים בהן: ארץ אדום - לבני עשיו, מואב ועמון - לבני לוט.

סיחון מלך האמורי עומד בדרכם של ישראל ומסרב לתת להם לעבור בארצו. הוא אף פותח עמם במלחמה ונוחל מפלה. כמוהו גם גורלו של עוג מלך הבשן, הענק שנשאר כפליט יחידי ממלחמת אמרפל, בימי אברהם אבינו.

ארצות אלו ניתנות לבני שבטי ראובן וגד ולחצי שבט המנשה. זאת על-פי בקשתם הם ובתנאי שילחמו בחזית הקרב על הארץ ויעמדו בראש כח החלוץ.

בסיום הפרשה מחזק משה את יהושע ומעודדו לקראת הכניסה לארץ ; "עיניך הרואות את כל אשר עשה ה' אלוֹקֵיכֶם לשני המלכים האלה, כן יעשה ה' לכל הממלכות אשר אתה עובר שמה".

תוכחה של אהבה

משה רבנו, גדול הדוברים, מלמד אותנו שיעור על אומנות התוכחה, תוכחה של אהבה. מעמד גדול ששייך ישירות למציאות חיינו.

פתיחה

בדור שלנו, כמעט שאי אפשר למצוא אפילו אדם אחד שיאהב תוכחה. חכמים אמרו בגמרא, "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו" (נגעים). אנחנו לא רואים את נגעי עצמנו ולא אוהבים כשמישהו מזכיר ומראה לנו אותם. אולם, תוכחה היא חלק חשוב מאוד בעבודה הרוחנית. היא מהווה מנוע חשוב להתקדמות. על ידי זה שאדם רואה חסרונותיו, נוצר הכלי הראוי להתחדשות ועליה רוחנית.

חומש 'דברים' פותח בדברי תוכחה שאומר משה רבנו לכל עם ישראל. כתוב במשלי, "אַל-תִּוְכַח לֵץ, פֶּן-יִשְׁנָאֶךָ; הִוְכַח לְחֶכְמְךָ, וַיִּאְהָבֶךָ" (משלי ט' ח'). יש מעט מאוד חכמים כאלה שאוהבים תוכחה. אבל כאן

פרשת דברים

בפרשה זה רגע מיוחד, כל עם ישראל שותים בשקיקה את דברי התוכחה הקשים של משה רבנו. חומש 'דברים' שונה מקודמיו, הוא נקרא 'משנה תורה' והגאון מוילנה אומר שהוא מחולק לשלושה חלקים ולכן בפסוקים הראשונים שלו, מוזכר דיבורו של משה שלוש פעמים. פעם אחת, "אֵלֶּה הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה", כנגד דברי התוכחה שבתחילת הספר. פעם שניה, "דִּבֶּר מֹשֶׁה, אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ, אֲלֵהֶם", כנגד החלק האמצעי שמכיל חזרה על מצוות התורה. פעם שלישית, "הוֹאִיל מֹשֶׁה, בָּאֵר אֶת-הַתּוֹכָה הַזֹּאת", כנגד החלק האחרון המכיל את הברכות והקללות של התורה. החומש נקרא 'משנה תורה' מפני שהוא עומד כחלק נפרד מארבעת החומשים שקדמו לו. בגיל מאה ועשרים, לפני הפרדו מעליהם, עומד משה רבנו מול כל עם ישראל ומדבר את כל הדברים האלה, ספר תורה שלם. דרשה עצומה, השיא של יכולת הדיבור האנושית. הרב שליט"א אומר, משה רבנו מדבר כל כך הרבה דברים, נואם בפני העם כולו, שישים רבוא איש - אף אחד לא חולק עליו, אף אחד לא מתעייף, כולם שומעים ושומעים בשקיקה. כולם גם מקבלים את דברי התוכחה הארוכים והקשים שמוכיח אותם משה. ננסה להתבונן במהות הפנימית של התוכחה ולראות כיצד אפשר שעם שלם קיבל תוכחה באהבה, וכמובן, כיצד כל זה קשור אלינו כאן ועכשיו.

משנה תורה

ספר דברים הוא התורה המקבילה, אמרנו שהוא נקרא 'משנה תורה', שזה כמו משנה למלך. משה רבנו הוא היחיד שיכול לתת תורה גבוהה כמו שניתנה בהר סיני, הוא ה'משנה למלך'. יש את המלך עצמו שכולם יודעים שהוא המלך ויש את המשנה למלך, שסה"כ הוא עושה יותר ממה שהמלך עושה, אבל הוא נקרא משנה. הוא עושה רצון המלך. הוא לא עושה את רצונו הפרטי. איפה שהמלך נמצא, שם משנה המלך נמצא ולפעמים תחומי הפעילות שלו רחבים אפילו יותר משל המלך, אבל הוא כפוף למלך. לכן ספר דברים זהו 'משנה תורה' והוא נאמר ע"י ה'משנה למלך', העבד הנאמן, העניו באדם, משה רבנו. כל ספר 'דברים' השכינה מדברת מגרוננו של משה. 'משנה' זה אותיות משה ועוד ה-נ' של השער החמישים, ספירת הבינה, עלמא דחירות. בהמשך נראה למה דוקא שער החמישים.

הפתח של הבית

ספר 'דברים' נאמר כולו בפתחה של ארץ ישראל. הפתח של הבית של עם ישראל. הרב שליט"א מסביר, בית יהודי זה כמו בית המקדש. בכל בית יש פתח ועל פי מה שקורה בפתח נקבע הטבע של כל מה שיהיה בבית. לכן בפתח צריך שמירה. כי כמו שאדם מתחיל, כך הוא ממשיך כל החיים שלו, על אותה תשתית ראשונה. לכן שמים מזוזה לשמור על פתח הבית. על המזוזה כתוב שם ש.ד.י שזה ראשי תיבות 'שומר דלתות ישראל'.

כמו שיש פתח פרטי, יש פתח כללי. כשעם ישראל עומדים בגבולה של א"י, בעבר הירדן, הם נמצאים בפתח של הארץ. שם בלק ובלעם רצו להכשיל אותם. שם גם היו סיחון ועוג, שהם בחינת המזוזה של הצד השני. כמו שיש מזוזה ששומרת על הבית, כך יש מזוזה של הסי"א שמקשרת את האדם אליה ושומרת עליו שלא יתעורר, שלא יתקדם בדרך הרוחנית. אומר ה"נתיבות שלום", "סיחון ועוג היו ב' הקליפות הקשות ביותר, שישבו על מפתחי ארץ ישראל ולא הניחו לישראל להיכנס לתוכה" (נ"ש על התורה). כמו שקליפת הלב, אוחזת בלבנו ומונעת מאיתנו להתעורר ולשמוע את קול הנשמה, כך שמרו עוג וסיחון על ארץ ישראל, כדי למנוע את החיבור של עם ישראל עם ארצו. הם גם הגנו, מבחינה גשמית, על ז' העממים שישבו בארץ ישראל (מד"ר י"ט), שמרו שאותן ז' קליפות לא יאפשרו את החיבור לאור של ארץ ישראל. לכן, לפני שמשה רבנו פותח ב"אֵלֶּה הַדְּבָרִים", הוא מכה את עוג וסיחון, ופותח לעם ישראל את הפתח לקדושה של ארץ ישראל.

פנימיות

לפני שנכנס לענין התוכחה, חייבים עוד קצת להבין את החשיבות של הכניסה לארץ ישראל. כתוב

פרשת דברים

בבראשית, "וַיִּבְרָךְ יצא מעדן, לְהַשְׁקוֹת אֶת-הַגֶּן; וּמִשָּׁם, יִפְרָד, וַיְהִי, לְאַרְבָּעָה כְּאֲשֵׁים" (בראשית ב' י'). מהנהר יוצאים ארבע נהרות, הרביעי זה נהר פרת. הזוהר הקדוש מדבר על ארבעת הנהרות כעל ארבעת המדרגות פשט, רמז, דרש, סוד. נהר הפרת זה הסוד, פנימיות התורה. פרת שהוא פורה, כל הזמן נותן פירות, זה הפרי האמיתי, המח הפנימי. דרכי הלימוד של פשט, רמז ודרש, לעומת חלק הסוד של התורה, נחשבות לחלק הקליפה. הפרי האמיתי של התורה זה הסוד. חייבים ללמוד את שלושת הרבדים המקיפים כדי באמת להיכנס אל רובד הפנימי ולזכות לפרי האמיתי.

הדרך אל הפנימיות

הרב שליט"א אומר, ארץ ישראל שאליה עומד עם ישראל להיכנס, היא לא ארץ שמסתדרת בדרך הפשט, צריך פנימיות. כמו שיש בכל דבר פנימיות וחיצוניות, כך יש גם בארצות. ארץ ישראל זה הפנימיות ושאר הארצות זה החיצוניות. עם ישראל זה הפנימיות ושאר האומות זה החיצוניות. אז כשעם ישראל, שהוא הפנימי, נכנס לא"י, שהיא הפנימית, הוא צריך ללכת בדרך של פנימיות התורה. לכן כבר בדברי הפתיחה שלו משה רבנו אומר, "ה' אֱלֹקֵינוּ דָּבָר אֱלִינוּ, בְּחֻבֵּ לְאֹמֵר: רַב-לָכֶם שְׁבֵת, בְּהָר הַזֶּה. פָּנוּ וְסַעוּ לָכֶם, וּבְאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל-כָּל-שְׂכֵנָיו, בְּעֶרְבָה בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְגִבָּה, וּבְחוּף הַיָּם--אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹנִי, עַד-הַנְּהָר הַגָּדֹל גְּהַר-פָּרָת". משה מראה לנו את הדרך איך להיכנס מהחיצוניות של התורה אל הפנימיות שבה. אל תשבו בהר הזה, כמו במעמד הר סיני, כי חורב זה הפשט של התורה, בחינת הקליפה. במקום זה, סעו לכם ולכו את כל המדרגות עד נהר הפרת, שזה הפנימיות של התורה, כך תוכלו באמת לשבת בארץ ישראל ולחיות חיים של פנימיות בארץ של פנימיות.

תוכחה ברמזים

נחזור לתחילת הפרשה ולדברי התוכחה הנאמרים בה. "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל, בְּעֶבֶר, בַּיַּרְדֵּן", רש"י מפרש, "לפי שהן דברי תוכחות ומנה כן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך, סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל". משה רבנו מזכיר לעם ישראל ברמזים, את כל מה שעשו במקומות שעברו בהם, את כל החטאים שחטאו. "בַּמִּדְבָּר בְּעֶרְבָה מוֹל סוּף בֵּין-פָּאָרְן וּבֵין-תַּפְּלָה, וְלִבְנֵי וְסִצְרֵת--וְדִי זָהָב. אֶחָד עֶשְׂרֵי יוֹם מְחֻרָב, דָּרַךְ הַר-שַׁעִיר, עַד, קִדְשׁ בְּרָבֶעַ". רש"י מפרש את הרמזים, 'במדבר' - על מה שהכעיסו במדבר, 'בערבה' - על מה שחטאו בבעל פעור בערבות מואב, 'מול ים סוף' - על מה שחטאו על ים סוף שרצו לחזור למצרים, 'בין פארן' - על מה שחטאו המרגלים במדבר פארן, 'ובין תופל ולבן, וחצרת, ודי זהב' - לא נמצאו מקומות כאלה, אלא 'לבן' מרמז על מה שחטאו במן שצבעו לבן, שאמרו עליו שהוא תפל, 'בחצרות' שזו מחלוקת קורח, 'ודי זהב' זהו חטא עגל הזהב שעשו.

תוכחה ברגע הפרידה

כפי שפירש זאת רש"י, משה אכן מדבר ברמז משום כבודם של ישראל. אבל כבר הקשו המפרשים, שאמנם בתחילה משה מדבר ברמז, אבל אח"כ הוא נכנס לפרטים בגלוי, מדבר על חטא העגל וכו'. אם כן, איפה אז כבודם של ישראל? צריך להיכנס לעומק, מן הפשט אל הפנימיות של הענין, כדי ללמוד את אומנות התוכחה ממשה רבנו.

ראשית, הענין פשוט, עד עכשיו משה רבנו לא הוכיח את עם ישראל כלל. אף על פי שמצאנו שהוא קורא להם טרחנים, נרגנים, שתמיד יש להם טענות, תמיד מתלוננים על הקב"ה, עליו ועל אהרון, הוא אף פעם לא נותן להם תוכחה ישירה. מפני שהתוכחה לא נועדה על מנת לקנטר סתם. היא חייבת להיות תכליתית. חייבת להועיל לאדם שמוכחים אותו, שישמע ויקשיב לדברי התוכחה וישנה את דרכו. עד עכשיו לא הגיע הזמן. אבל עכשיו משה רבנו קרוב למותו ויודע שהגיע הזמן להוכיח.

משה רבנו למד את התזמון הזה מיעקב אבינו. ליעקב היה חשבון ארוך עם בניו. אבל רק בדברי הפרידה שלו מהם, סמוך למותו, הוא פונה אליהם בתוכחה. אומר לראובן, "רְאוּבֵן בְּכֹרִי אֶתָּה... פָּחַד בְּמַיִם" (בראשית מ"ט ג'), אומר ללוי ושמעון, "שְׁמַעוֹן וְלֵוִי, אֲחֵים... בְּקִהְלָם אֶל-תִּתְּדוּ כְּבֹדִי" (שם), מוכיח אותם

פרשת דברים

בזמן שהתוכחה תתקבל בצורה הראויה. כאשר אדם מוכיח מישהו, רב הסיכויים שבכל פעם שיראה אותו, ייזכר בתוכחה ויתבייש. לכן, לפני הפרידה זהו זמן טוב.

כמו כן, כשאדם מדבר סמוך למותו, ברור שהוא לא מדבר מתוך שנאה, מתוך נקמה. למרות שיש גם מקרים כאלה. מסופר בספר חסידים על שתי שכנות שתמיד היה ריב ביניהן. אחת מהן חלתה מאוד והיתה גוססת. סמוך למותה, היא ביקשה שיביאו את השכנה שלה. כשבאה השכנה, היא אמרה לה, בואי אני אתן לך נשיקה לפני שאני נפרדת מהעולם הזה. כשהתכופפה השכנה, היא נתנה לה נשיכה, הורידה לה חתיכה מהאף ואמרה, זהו, עכשיו לקחתי נקמה ואני יכולה למות בשקט. טוב, יש גם כאלה, אבל אנחנו לא רוצים להיות מאלה.

על כל פנים, מי שהולך לעולמו, יודעים שלרב אין לו חשבונות של נקמה. יש רק יחידים, כמו הסיפור הזה, שאפילו ברגע האחרון יש להם יצר של נקמה. רב בני האדם, ברגע האחרון, יש להם יצר טוב, הם רוצים רק להשפיע לטובה, להיות לתועלת. במובן מסוים, לחזק את כח החיים.

תכלית התוכחה

דיברנו כבר בפרשת 'פנחס' על כך שתוכחה היא אומנות עדינה ומורכבת. תוכחה אמיתית פירושה, אדם הרואה אדם אחר שנמצא במדרגה נמוכה והוא רוצה להעלות אותו, שלא יישאר בשפלות שלו. הגבוה יכול להעלות את הנמוך, מושיט לו יד ומרים אותו. הוא צריך להיות לא רק גבוה, אלא גם חזק, להחזיק גם את עצמו וגם את זה שהוא מרים. צריך גם שהשני ירצה שירימו אותו, אחרת זה קשה פי עשר, אפילו בלתי אפשרי. כידוע, אין כפיה ברוחניות, צריך שיהיה לאדם רצון לעלות, צריך שתהיה לאדם הנכונות לשמוע. לא דומה להחזיק על הידיים ילד קטן כשהוא ער, לילד קטן שהוא ישן. משקלו של הישן גדול פי כמה, והמשל ברור.

קשר של אהבה

במעמד זה משה רבנו רוצה להעלות בבת אחת, את כל כלל ישראל. התופעות שהוא מדבר עליהן, לא היו תופעות של יחידים, אלה היו תופעות שנבעו מתוך המציאות של הכלל. בכל זאת, למרות שמדובר במשה רבינו, בחיר האומה, נשאלת השאלה, איך הוא מצליח לעשות את זה, לעורר עם שלם?

הרב שליט"א מסביר, משה רבנו יוצר עם כל העם קשר עמוק, מקרב את כולם אליו. הדרך היחידה, הטובה ביותר, לקרב את השני, זה לגלות אליו אהבה גדולה. "כַּמִּים, הַפְּנִים לַפְּנִים - כֵּן לֵב-הָאָדָם, לְאָדָם" (משלי כ"ז י"ט). כשאחד אוהב את השני, השני אוהב אותו בחזרה. אהבה זה חומר דביק. אפשר אפילו להשיג שליטה עם אהבה. אנחנו חושבים על שליטה כעל דיקטטורה. אבל, השלטונות האלה תמיד נפלו בסוף. השליטה של אהבה היא זאת שהחזיקה מעמד. המשמעת הכי טובה זאת משמעת של אהבה. אנחנו נשמעים לאדם כשאנחנו אוהבים אותו, כשמקבלים ממנו אהבה. אם אחד רוצה לשלוט על מישהו, שיאהב אותו. אם הוא כבר אוהב אותו, שיגביר את האהבה. לא מדובר, ח"ו, על שליטה מתוך מניעים שליליים, אלא על שליטה כדי להדריך את אותו אדם בדרך הנכונה.

משה רבנו עורר את האהבה בכך שדחף את העם למלחמה עם מדיין למרות שידע שאחר כך יצטרך למות. זאת היתה מחוות האהבה האחרונה שלו לעם ישראל. הוא יוצא למלחמה בעבורם, הוא לא מתמהמה, למרות שידוע שיצטרך לאחר מכן לסיים את חייו, והתוצאה היא שעכשיו הם משוכנעים שיש להם אוהב גדול.

בנוסף, הם רואים שהוא עומד להיפרד מהם, הם כבר מרגישים את החיסרון. כל הזמן הם התלוננו על משה, עכשיו הם סוף, סוף, מבינים מה שהיה להם בידיים. ככה זה כשנפרדים ממישהו. אומר הרב שליט"א, רק כאן הם מוכנים לשמוע את משה רבנו מפני שזה מרעיף עליהם טל של תחיה, כל מילה מחיה אותם. לכן הוא מתחיל לדבר ברמז, וברגע שהוא רואה שהם מרגישים את הקשר, אז אפשר כבר לדבר בשפה ברורה וגלויה. לכן, בהמשך הפרשה, אנו קוראים דברי תוכחה גלויה.

פרשת דברים

שער החמישים

באמצעות דבריו של הרב שליט"א, ניכנס עוד אל פנימיות המהלך של משה רבנו. מוסבר בכתובים שישנם חמישים שערי קדושה וכתוב שכולם ניתנו למשה חוץ מאחד. לכן נאמר, "וַתִּסְפְּרֵהוּ מִעֵט, מֵאֲלָקִים" (תהילים ח' ו'). הדרגה הכי גבוהה של גילוי אלוקות זה שער החמישים, ספירת הבינה. השם אלקים מייצג את ספירת הבינה. משה רבנו הגיע לשער החמישים רק לפני מותו. לכן כתוב שהוא מת על הר נבו, הר נבו זה אותיות נ' בו. זאת אומרת, שבאותו זמן השיג את שער החמישים.

הרב שליט"א מסביר, חמישים זה לא מספר נוסף על ארבעים ותשע, אלא זו מציאות חדשה לגמרי. עד ארבעים ותשע יש לכל שער מדרגה בפני עצמה. אדם עולה שער ועוד שער ויש הבדלי מדרגות בין השערים. כל אחד הוא יחידה בפני עצמה. שער החמישים זה השער הכולל, שלא רואים שום חילוקי דברים, שהכל זה כמו אינסוף, אין שם הגבלות, פירודים והבדלות. מקום של אחדות, איפה שגם החושך מאיר כמו אור, מקום שאפשר לדבר את כל הפרטים של התוכחה.

כאשר משה רבנו מדבר אליהם לפני מותו, הוא מדבר משער החמישים, מהמדרגה שהשיג. כתוב, "אֵלֶּה הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל" - בגימטריה 'כל' זה חמישים. בנוסף לכך, "אֵלֶּה" זה אותיות לאה, רמז לספירת הבינה - השער החמישים.

שער החמישים גם מקביל למדרגה של תשובה מאהבה. בתשובה מאהבה, תשובה עילאה, עוונות האדם נהפכים לו לזכויות. לכן, מהמקום הזה, משה יכול לפרט את כל העוונות, ובעצם בכך הוא מוסיף להם זכויות.

חזרה להר סיני

כיון שהדיבור הוא משער החמישים שכולל את כולם, משה רבנו יכול לדבר אל הכלל. בדרך של אהבה, באומנות גדולה, משה מחזיר אותם לאותה הדרגה שהיו בהר סיני. בהר סיני השם דיבר אליהם ושם הם גם כן היו בשער החמישים, במצב הכולל של, "וַיִּתֵּן-שֵׁם יִשְׂרָאֵל" (שמות י"ט ב') - כאיש אחד, בלב אחד (רש"י). עם ישראל היו שם במצב של אהבה גדולה אחד לשני, אחדות שלמה. אותו הדבר, פה, ברגעיו האחרונים, הצליח משה רבנו לגלות את האהבה הגדולה שלו לעם ונתגלתה האחדות של כל העם סביב למשה רבנו. לכן, זאת שוב אותה המדרגה כמו במתן תורה. שם השם דיבר וכאן זאת 'תורת משה', והכל באחדות גמורה.

תוכחה מעוררת

דבר אחרון הוא בענין ארץ ישראל. כתוב, "רְאֵה בְּתַתִּי לְפָנֶיכֶם, אֶת-הָאָרֶץ בְּאוֹ, וּרְשׁוּ אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם, וּלְזָרְעָם אֶסְרִיָּהֶם". מדובר כאן על דרגה גבוהה של ראייה. בדרך הפנימיות, הרב שליט"א מראה לנו שלא מדובר רק על עם ישראל דאז. אלא, כמו שאנו אומרים תמיד, התורה היא תורת חיים, היא חיה כאן ועכשיו, אקטואלית היום כבכל זמן אחר.

צריך להתחיל לראות את המציאות בראיה גבוהה יותר. משה רבנו אומר, פתחתי לכם פתח כדי לראות את הארץ. אני מראה לכם שאתם הגיבורים, האויבים שיושבים פה הם חלופים, בלי שום כח. עם ישראל תמיד חי עם כל כך הרבה אויבים מסביב. אנחנו מוקפים בעולם של מליארדים, שאף אחד לא אוהב אותנו. זה אולי לא נעים לשמוע, אבל זה כך.

מוסיף הרב שליט"א, השורש של זה, הצרה הגדולה ביותר, היא שאנחנו שונאים את עצמנו. אנחנו צריכים להבין את המצב הזה. צריך לרשת את הארץ, צריך לדעת בדיוק בשביל מה רוצים את הארץ? מה מחפשים פה? בשביל מה באים הנה? יש לנו מטרה אחת, "באו, ורשו את-הארץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם, וּלְזָרְעָם אֶסְרִיָּהֶם", זהו ציווי אלוקי, אין לנו מטרה אחרת.

הרב שליט"א ממשיך, אנחנו מסתכלים סביב, בשביל מה בנינו מדינה? בשביל להיות מדינה קטנה, מפגרת... אנחנו אומרים, בואו נעשה כביש חוצה ישראל, נעשה גשרים, נעשה שלום, ניכנס למשפחת העמים, נהיה ככל העמים. הפסיכולוגיה היא, שאנחנו נהיה ככל הגויים, נכניס את כל התרבויות מבחוץ,

פרשת דברים

אפילו התרבות הכי מאוסה, אנחנו נאמץ אותה. אבל התורה אומרת, אתם צריכים לבא לרשת את הארץ אשר נשבע השם לאבותיכם - לבא מכח האבות, בזכות האבות, המשך של האבות. אז, "בַּמִּגְוָה כָּל-יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם" (יהושע ב' ט'). אז כל הגיבורים נהפכים ליתושים שאין להם שום כח ועוצמה. אז אתם יכולים להתגבר עליהם, בלי שום בעיות ולא על ידי מלחמה. עם ישראל צריך לעסוק בתכלית של העולם. אין לו זמן להתעסק במלחמות עם העמים. כל המלחמות היו רק כדי להיכנס לארץ ישראל, לטהר את הארץ מהרשעות שדבקה בה, שהושרשה בה ע"י כל יושביה הקודמים.

מסיים הרב שליט"א, יש חוק ברוחני, שהקטן מתבטל בפני הגדול. כל מה שאנו רואים שהגויים הרימו ראש, זה רק בגלל שאנחנו מקטינים את עצמנו. לא מכירים בדרגה הגבוהה של העם הנבחר. להפך, אנחנו אומרים, אולי נתחלף פעם. מה יש לנו מזה שאנחנו העם הנבחר? יש לנו רק צרות צרורות, למה לעשות אפליה? אתם תהיו העם הנבחר ואנחנו נהיה ככל הגויים בא"י. אז אם אנחנו לא מעריכים מספיק את עצמנו, איך אנחנו רוצים שהזרים יכבדו אותנו? ההשפלות הן בגלל שאנחנו משפילים את עצמנו. הפתרון הוא שעם ישראל יהיה מכובד, שלא נחיה בפחד מפני העולם. כאשר עם ישראל יכיר את הערך שלו ויגלה את החכמה שלו, את התבונה שלו ואת היופי שלו וכל המעלות שיש לו, אז כל האומות יכבדו אותנו. לא כדי שנזכה לשליטה דיקטטורית בהם, עם סגולה, נעלה ויהיר, אלא כדי שנזכה לשלוט בהם שליטה של אהבה, להיות צינור השפעה של אור לכל הבריאה כולה.

דבר אישי

הפרשה נוגעת בנו רגע לפני תשעה באב. בתשעה באב נחרב בית המקדש שלנו פעמיים. בפעם האחרונה זה היה בעוון שנאת חנם. קוראים לנו דור הגאולה, אבל אנחנו גם דור החורבן. אלפיים שנה חלפו ואנחנו עדין חיים את התוצאות הקשות של השנאה, של החורבן. תוצאות כל כך הרסניות שהגענו למצב שרבים בינינו אינם מודעים אפילו לגודל האובדן והחיסרון. לא בכדי, הפרשה הזאת מגיעה דוקא עכשיו. ללמד אותנו מה חשוב, להפנות זרקור של תודעה אל המקומות שזקוקים להחלמה. תוכחה שבאה לגרום לנו לעשות חשבון נפש אישי, פרטי, כללי, לאומי. לעורר בנו מחדש את הכח של אהבת הזולת, הערכת ואהבת ישראל. ללמד ולהזכיר לנו את המשמעות האמיתית של הישיבה בארץ ישראל. איזו זכות נפלה בחלקינו, לחיות, לצעוד, לנשום בארץ ישראל. התוכחה של משה רבנו היא קריאה להתעוררות. חייבים להתעורר בהערכה מחודשת להיותנו עם מיוחד, בארץ מיוחדת, עם עם תכלית ברורה, עם שזקוק לאהבה גדולה.

פרפראות לפרשה

פרק א' פסוק א'

"אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל"

ידוע "אלה" - ראשי תיבות אבק לשון הרע, על זה דבר משה אל כל ישראל. ועוד פירוש אלה - ראשי תיבות אדם השומר לשונו אומר הגאון מוילנא על כל רגע ורגע שאדם חוסם פיו בעולם הזה. יזכה לאור הגנוז בעולם הבא שאין כל מלאך ובריה יכול לשערן. "אשר דיבר משה אל כל ישראל" - כיון שהוכיח משה רבנו את בני ישראל ברמז בלבד, הרי סימן הוא זה שהיו כולם בעלי תוכחה והיו מסוגלים להבין את תוכחתו ויכולים לעמוד בה.

פרק א' פסוק ה'

"בְּעֵבֶר הִרְדָּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ הַתּוֹכָה הַזֹּאת לֵאמֹר"

משה באר את התורה - סופי אותיות התרה. משה רבינו פרש את התורה והמצוות לאלו שנולדו במדבר. לפני שנכנסו בני ישראל לארץ ישראל, פירש להם משה את התורה בשבעים לשון לומר להם כי בכל מקום ומקום שיימצאו בין אומות העולם, מחויבים הם לשמור תורה ומצוות. שבעים לשון כנגד שבעים אומות העולם.

פרשת דברים

פרק א' פסוק ו'

"ה' אֱלֹקֵינוּ דָּבַר אֵלֵינוּ בְּחָרֵב לְאֹמֵר רַב לָכֶם שָׁבַת בְּהָר הַזֶּה"
" (בהר) הזה" = 17 בגימטריא טוב. מקום קרוב להר סיני בו שכן עם ישראל ושם בהר סיני קבלו את התורה.
"בחרב"- ראשי תיבות: בהר חרב ראו ברכה (קבלת התורה)

פרק א' פסוק ז'

"פָּנוּ וְסַעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֵל כָּל שְׁכֵנֵי בְעַרְבָה בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְגִבְגִב וּבְחוּף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹּנוֹן עַד הַנֶּקֶר הַגָּדֹל נְהַר פְּרָת"
פנו (וסעו לכם) - אותיות נוף.
המילה הראשונה בפסוק זה פנו-נוף מרמזת על נופי ארץ ישראל ערבה, הר, שפלה, נגב וחוף הים.
"בהר ובשפלה ובנגב" סופי אותיות בהר.
השפלה מפרידה בין הים וההר ואילו ההר נמצא גם בנגב. ובחוף הים - אומר רש"י אשקלון ועזה. ועזה = 88 בגימטריא פח. עזה היתה מתקופת הפלשתים ועד ימינו אלו פח (מוקש) לעם ישראל.

פרק א' פסוק ח'

"רָאָה בְּתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאֶרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתַת לָהֶם וּלְזָרְעָם אֶמְרִיהֶם"
"ראה נתתי" ראשי תיבות הן (שמחה) כאשר אדם נותן לרעהו בלב שלם (במיוחד במתן צדקה) הדבר גורם לנותן שמחה גדולה. כאן הקב"ה מבטיח לאבות האומה אברהם יצחק ויעקב לתת הארץ לעם ישראל הבטחה שנמשכת עד היום.
ולזרעם = 353 בגימטריא = גשן.
גם שבני ישראל היו בארץ גושן במצרים, מבטיח הקב"ה לתת הארץ לעם ישראל.

פרק א' פסוק י"ב

"אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי טְרַחְכֶם וּמִשְׁאָכֶם וּרִיבְכֶם"
"איכה אשא לבדי", אותיות ישב. משה רבנו יש לשפוט את העם וליישב את סכסוכיהם ושפט בין איש ובין רעהו.
"וריבכם" אותיות בכורים. הבכורים עסקו בעבודת המשכן עד שהחליפו אותם הלויים.
במילה וריבכם האות הראשונה ו' והאות האחרונה מ'. מ"ו = 46 בגימטריא לוי. כאן הקשר בין הבכורים והלויים.
וריבכם- עוד פירוש- מדובר בענייני הדין ותביעת הממון.

פרק א' פסוק ט"ו

"וְאֶקַּח אֶת רְאִשֵׁי שַׁבְּטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיְדַעִים וְאֶתְּן אֹתָם לְרָשָׁיִם עֲלֵיכֶם"
"ואקח"- ראשי תיבות: ומנתי אנשים קבועים חכמים. אנשים הממונים על שלום הציבור.
"ראשי שבטיכם אנשים" ראשי תיבות ראש, ראש השבט הוא מנהיג את השבט שומר על סדרי החברה בשבט. ראשי השבטים היו אנשי חיל יראי ה', אנשי אמת ושונאי בצע.
פרק א' פסוק ל"ו

"זוֹלַתִּי כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ אֶתְּן אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר דָּבַר בְּה וּלְבָנָיו יֵעַן אֲשֶׁר מָלָא אֶמְרֵי ה'"
כלב = 52 בגימטריא בן. בשמו של כלב רמוז שהוא בן יפונה.
מלא אחרי = 290 בגימטריא רץ. כלב בן יפנה רץ לעשות את השליחות שהטיל עליו משה רבנו לרגל את הארץ, ופעם שנייה רץ לקברי האבות בחברון להינצל מעצתם הרעה של המרגלים.
"דרך בה לבניו" = 335 בגימטריא = שלה. אדם כמו כלב בן יפונה ראוי הוא ובניו שיהיו במקום קדוש כמו משכן שילה.

פרשת דברים

שלה- ראשי תיבות שויתי ה' לנגדי. בספר שמואל א' פרק א' פסוק ג' כתוב על אלקנה: "להשתחות ולזבח לה' צבאות בשלה".
לעילוי נשמת האשה הצדקנית יעל ע"ה בת אהובה תחי' נלב"ע כ"ז מר חשוון התשע"ב

חזון ישעיהו

"אתה מוצא עד שלא נגאלו ישראל ממצרים היו יושבים בפני עצמם ושכינה בפני עצמה, וכיון שנגאלו - נעשו כולם הומניא אחת (חבורה אחת), וכיון שגלו - חזרה שכינה בפני עצמה וישראל בפני עצמם, וזה שנאמר: "איכה ישבה בדד". (מדרש איכה).

קריאת הפרשה הראשונה בחומש דברים חלה תמיד בשבוע שלפני תשעה באב, שיא של צער האומה ואבלותה. יש נוהגים שכבר בקריה"ת בשבת קוראים את הפסוק: "איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם" בניגון של איכה. בשבת זו קוראים את ההפטרה "חזון ישעיהו" ומדגישים את קריאת הנביא: "איכה היתה לזונה קריה נאמנה". קריאה זו היא למעשה הכנה לקריאת ה"איכה" של ירמיהו.

המדרש מקשר את שלשת ה"איכה" ואומר: משל למטרוניתה שהיו לה שלשה שושבינין. אחד ראה אותה בשלוותה ואחד ראה אותה בניוולה ואחד ראה אותה בפחזותה. כך, משה ראה את ישראל בשלוותן ואמר: "איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם". ישעיהו ראה אותם בפחזותם ואמר: "איכה היתה לזונה", ירמיהו ראה אותם בניוולם ואמר: "איכה ישבה בדד העיר רבתי עם". המפרשים מסבירים את דברי המדרש ואומרים, כי את האדם אפשר להכיר הכרה מתאימה ונכונה בשני מומנטים מיוחדים שבכוחם להוציא את האדם משיווי משקלו הנפשי, והם: בשעה של שמחה ובשעה של צער ויגון. בשני הזמנים הללו נמצא האדם במצב של שכרות ומאבד את שווי משקלו הנפשי. בדרך כלל משתכר האדם בשעת שמחה מאד ואינו חושב על עתידו, ובשעת צער מאבד עשתונותו ונופל ליאוש. ואילו בחייו היומיומיים יש לאדם מסגרת קבועה ומסויימת השומרת על הליכות האדם ועל נימוסיו וקשה לעמוד על פנימיותו של האדם באשר הוא אדם.

התורה - תורת חיים, חינכה את האדם והזהירה אותו לשמור על דעה צלולה אפילו בשעה שההצלחה הולכת וגוברת, כי השכרון מעביר את האדם על דעתו, אין לו שיפוט עצמי ואינו יודע להבדיל בין הטמא והטהור. כן לימדה התורה את האדם להגביר את האמונה ולחזקה בעתות צער ויגון ולא להתיאש, וכבר אמר רבי חנינא: אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה, יחזור ויתפלל, שנאמר: "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'" - קוה והתחזק ולא תמשוך ירך אלא חזור וקוה.

ביום שחרב המקדש נולד הגואל. מעשה באחד שהיה עומד וחורש, געתה פרתו. עבר עליו ערבי אחד ושמע קולה. אמר לו: מי אתה? אמר לו: יהודי אני. אמר לו: יהודי! יהודי! התר פרתך והתר מחרשתך - למה? אמר לו: מפני שבית מקדשם של היהודים חרב. מנין אתה יודע? אמר לו: מתוך געיית פרתך. בינתיים געתה הפרה פעם שניה. אמר לו הערבי: יהודי, יהודי! אסור פרתך ואסור מחרשתך, שהרי נולד משיח מושעם של ישראל. אמר לו: מה שמו? מנחם שמו! ואביו מה שמו? חזקיה. אמר לו: היכן הוא שוהה? א"ל הערבי: בבירת ערבא של בית לחם יהודה וכו'. (מדרש איכה א').

בדברי חז"ל אלה משתקף יחודו של עם ישראל, המאפיין אותו מיתר אומות העולם שאינו נותן מקום ליאוש לחדור לעצמותיו. בד בבד עם געיית הפרה על החורבן, כבר נשמעה הגעייה על לידתו של המשיח עד שאפילו לא הספיק להתיר פרתו ומחרשתו.

נחמה והתחזקות הם שני הדברים שנותנים ליהודי את החיסון הדרוש להחזיק מעמד בתנאים הקשים

פרשת דברים

ביותר כדברי נעים זמירות ישראל: "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי. שבטך ומשענתך המה ינחמוני". דוד המלך נשא משלו כאילו הרועה ההולך אתו מחזיק בידו האחת שבט קטן, בו יכה את השה להטותו אל הדרך הנכונה ובידו האחרת מחזיק את משענתו, שהוא מטה עוז שבו יבריא כל טורף ומשחית, ועל זה אומר דוד שבטך ומשענתך - שני אלה - המה ינחמוני, כי ידעתי שכל רע לא יקרב אלי.

אותיות "איכה" הן אותיות "אִיכָה". אדם מישראל בכלל, ושרידי הפליטה והחרב, האודים המוצלים מאש השואה בפרט, כשקוראים את מגילת "איכה", צריכים לשמוע באזניהם את קול ה' הקורא אל היחיד: איכה? היכן אתה? מה עשית כדי למנוע חורבן חדש. האם תיקנת מעשיך ובנית את ביתך על יסודות כאלה שיבטיחו יציבות רוחנית ומוסרית לישראל? דבר זה אפשרי לעשותו, רק אם נגביר חיילים לתורה ולקיום מצוות.

ספרי חסידים אומרים, כי בשעת הגאולה השלימה יהפכו ימי בין המצרים לחג גדול וחשוב, שיומו הראשון יהיה שבעה עשר בתמוז, והיום האחרון של החג יהיה ט' באב, ובימים שביניהם חול המועד ארוך. חג נוסף זה תלוי בנו ובמעשינו, והלואי שנבין לעשות את ההכנות הדרושות לחג זה ואז נזכה לגאולה שלמה ולבנין בית המקדש במהרה בימינו, אמן.

מבחן התוצאה

"כאן עולם האמת,?! שאל אברום בתהייה. למול עיניו הנדהמות ראה את רמי, נהג המונית שהתגורר בשכנותו וכעת הגיע יחד עמו לעולם שכולו טוב, יוצא מבית הדין של מעלה כשבידו האישור הנכסף: 'גן-עדן'. ואילו הוא, אברום, הישר ותמים הדרך שכל ימיו השתדל לנהוג בהגינות ואף מסר שיעור תורני למתפללי בית הכנסת שבאזור מגוריו - קיבל גיהנום בשל אי אלו עבירות.

"תבין, אברום, כאן מסתכלים בעיקר על התוצאה," הטעים לו מלאך עליז שעבר במקום. "משך כל חייו של רמי בלט דבר משמעותי אחד שהוא עשה: קו ירושלים-תל אביב.

"אמנם אתה מסרת שיעור יומי בבית הכנסת, אך בעוד שאצלך בשיעור כל המאזינים נרדמו, כשרמי ישב על ההגה ושייט בכביש כמו מטוס קל - כל נוסעי המונית ונהגי הרכבים הסמוכים קראו תהילים בכוונת הלב ועשו תשובה...."

הישורת האחרונה של המסע במדבר מתקרבת בצלילים נוגים ושמחים יחדיו. עם ישראל עומד בשבועות הספורים שטרם כניסתו לארץ המובטחת, אך מצד שני, הצער מכרסם בנקודות רגישות בלב: משה רבינו, המנהיג הנערץ, לא ייכנס עמם לארץ ישראל.

כאן, בתחנה זו, מוצא משה רבינו את המקום לתת 'הכוונה' אחרונה לצאן מרעיתו, באמצעות תוכחה עדינה ודקה על מאורעות העבר. כל מאורע נרמז במילה או שתיים בלבד בלא להתעכב על החומרה שבו, ללא ירידה לפרטים הקטנים.

את העיקרון הנפלא הזה, שתיכף נרחיב בו, למד משה מיעקב אבינו שסמוך לפטירתו הוכיח את בניו. חכמינו נוטלים כדוגמה את ראובן, הבכור, שבתוכחתו אנו מוצאים מספר נקודות בסיס לתוכחה מותרת: "פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך." רק נקדים שחלילה לא חטא ראובן, אך בשל דרגתו הגבוהה - נדרש ממנו יותר.

פרשת דברים

א. יעקב נוגע במעשהו בביקורת מינימלית אך גלויה ' -עלית משכבי אביך'.
 ב. הוא אינו שוכח להסביר לראובן מה שורש הנקודה שבשלה הוא נכשל ' -פחז כמים', המהירות שבה פעלת הייתה בעוכריך.
 ג. הוא שומר את הביקורת עשרות שנים, מאז המעשה ועד סמוך לפטירתו.

מדוע? כיון שהתוכחה צריכה להיות נקייה מכעס אישי, אגו פגוע, או כל רגש עצמי אחר. יעקב מחכה עד לדקה ה-90 כדי להיות בטוח שחוץ מתוכחה טהורה של 100% אין פה גורם יצרי נוסף שמעורב בביקורת.

נקודה נוספת שגרמה לו להמתין זמן רב עם תוכחתו, הייתה כבודו של ראובן, כבודו של מקבל התוכחה. להסתובב בחברת האדם שהוכיח אותך - זו לא התחושה הכי נעימה בעולם. להרגיש כ'מטופל' הזקוק לטיפול - אינה פסגת ההנאות בתבל. יעקב ממתין עד סמוך לפטירתו על מנת שבניו לא יתביישו להישיר אליו מבט לאחר התוכחה.

זו תוכחה אמיתית שכל כולה נועדה עבור הזולת.

מיעקב למד משה רבינו איך להוכיח את עם ישראל לפני פטירתו, אם כי, הוא משנה מעט מיעקב בשל העובדה שזו תוכחה לציבור ולא ליחיד. במקום לפרט את העבירה ואת הסיבה הוא רומז אותן במילים ספורות. אך גם הוא משהה את תוכחתו עד סמוך למיתה כדי שלא יתביישו בני ישראל מדבריו.

אין לנו את הפריבילגיה שבה נקטו יעקב ומשה להוכיח את בניהם ותלמידיהם סמוך לפטירתם. איך בכל זאת נוכל להוכיח את הזולת בצורה טובה?

על רבי זושא מאניפולי מספרים שכשהיה זקוק להוכיח יהודי מישראל, היה נעמד לידו ומתחיל להוכיח את עצמו בקולי קולות: "זושא, זושא. מה יהיה איתך? שוב פעם זלזלת בנטילת ידיים לסעודה? דיברת לשון הרע על יהודי, לא דנת את חברך לכף זכות...." וכך היה מונה את העבירות "שלו", כשבעצם, היו אלו העבירות של הניצב לצידו.

פעולה זו גרמה לשומעים להתעורר ולשוב בתשובה מכל העוונות שהיו בידם, בלי שהתביישו מהתוכחה שנאמרה ברבים, כי רבי זושא דיבר אך ורק לעצמו. גם אצלנו, טרם שנוכיח את החבר, לא יזיק אם נבדוק היטב בלבנו האם איננו נגועים בבעיה שראינו אצל השני.

ובבואנו להוכיח את חברנו ולבקר את דרכו, חובה עלינו לחשוב למרחוק: מה תהיה תוצאת דיבורנו? חיובית, או חלילה לא. כשנקפיד להוכיח את החבר ברמז, בלשון עדינה ובלי להרגיש יועצים מדופלמים "המסייעים" לו לצאת ממצב הביש אליו נקלע, גם המוכיח וגם המוכח יגדילו את זכויותיהם לכניסה לגן-עדן.

אלה הדברים אשר דיבר משה... בעבר הירדן...ובין-תפל ולבן וחצרות ודי זהב (א,א)

מסביר רש"י: שמשה רבינו רמז לבני ישראל על כל הפעמים שחטאו במהלך השנים.

וחצרות:

פרשת דברים

- פירוש אחד: שהכוונה למחלקתו של קרח.
- פירוש נוסף: שאמר להם, "היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע.

ודי זהב:

- שוכיחן על העגל שעשו מרוב שהיה להם הרבה זהב, כמו שכתוב (הושע ב, י) "וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל".

נשאלת השאלה: הרי חטא העגל היה קודם למחלוקת קורח ועדתו ומדוע הקדימה התורה וחצרות ודי זהב?

ונראה שאפשר לישב על פי המדרש שאומר "אמר משה רבינו ע"ה לפני הקב"ה, מפני מה אתה רוצה להענישם על חטא העגל הלא אמרת בעשרת הדברות "אנכי ה' אלוהיך" ו"לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני" בלשון יחיד, שכל הציווי נאמר עלי ולא עליהם". ולמה אתה רוצה להענישם. ובזה היה משה מלמד סנגוריא על ישראל.

והנה במחלוקתו של קורח אמרו בני ישראל: כולנו שמענו מפי הקב"ה "אנכי ה' אלוהיך" ו"לא יהיה לך אלוהים אחרים" וכוונתם הייתה שמחמת שהדברים נאמרו בלשון יחיד א"כ כל אחד ואחד מאיתנו חשוב בעיני הקב"ה כמשה. ולפי זה מובן למה נאמר קודם וחצרות שרוצה לומר שמכוח החטא של קורח ועדתו נתעורר שוב חטא העגל כיוון ששוב אין משה יכול ללמד עליהם זכות ולהצטדק. ש"אנכי ה' אלוהיך" נאמר לו ולא להם, שהרי הם הודו שנאמר להם.

אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות ודי זהב (א,א)

'אלה הדברים' לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל. (רש"י).

ולכאורה קשה, הרי להלן האריך משה בכל הדברים שהזכיר כאן רק ברמז. שהזכיר את מעשה המרגלים ואת מעשה העגל ואת בליעת דתן ואבירם וקברות התאוה וכו' וכו', והרי לנו שלא חס על כבודן.

ואולם מעיון בדברי הכתוב נראה שקודם שאמר משה באריכות את כל הדברים האלו, נאמר (לקמן פסוק ג) 'דיבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אותו אליהם'. ומשום כך נ"ל דאכן משה רבנו לא רצה לפגוע בכבודן, ומה שדיבר בתחילה היינו מה שדיבר עוד בעצמו ואכן רק הזכיר את הדברים ברמז, אך הקב"ה רצה שיאריך בהם, ולכן מה שהאריך בהם היה לאחר שצוהו ה' על כך.

ואפשר שלזה התכוין הכתוב באומרו (לקמן פסוק ה) 'הואיל משה באר את התורה הזאת לאמור', שהתוכחה נקראת תורה. ובתחילה היו סתומין ורק ברמז נזכרו ואילו כאן התבארו הדברים.

אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות ודי זהב (א,א)

וברש"י, לפי שהן דברי תוכחות, ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודם של ישראל. וצ"ב מדוע דוקא חטאים אלו הוזכרו ודוקא בצורה זו.

פרשת דברים

ונראה, דבחטאי ישראל יש בהם סיבות שונות שגרמו לכך, ואף שאין בסיבות אלו טעם שלא יהיו נחשבים לחטא, מ"מ בבירור המעשה חייבים להזכיר גם הצד הטוב או סיבה לעשייה זו, ולכך נראה לפרש דהזכיר אלו החטאים בדוקא ברמזים אלו, שבהם מרומז הלימוד זכות לאלו החטאים.

וכך הוא פי' הדבר, 'במדבר' פרש"י מה שחטאו במדבר ואמרו המבלי אין קברים במצרים. הנה מכח ההלכה דבאשר משפטו שם פעלו הזכיר גם את הזכות הגדולה שהם הלכו אחריו במדבר וגם עצם החטא המדבר גרם להם, שהיו במקום ציה וצלמות. 'בערבה' פרש"י מה שחטאו בפעור בערבות מואב. והזכיר המקום שחטאו, מפני שהמואבים שבערבות מואב המה אשר גרמו והחטיו את ישראל ולא ח"ו חטאו מעצמם, ואם היה אומר בפעור היה משמע שהם חיפשו את הע"ז, ולכן נאמר בערבה שנזדמנו למקום של רשעים שהחטיו אותם בזדון.

'מול סוף' פרש"י בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים, גם כאן מזכיר שבאמת היו מול הים ובסכנה עצומה, והוא אשר גרם שיתלוננו, ואין אדם נתפס על צערו. 'בין פארן' פרש"י במדבר פארן ששלחו המרגלים. אולי יש לפרש ע"פ מה שאמרו חז"ל למה נקרא שמו פארן שפרו ורבו, שהיו להם הרבה בנים, ומה שפחדו היה מהטבע התקיף שאדם חס על בניו יותר ממה שחס על עצמו. וכן בדברי המרגלים מוזכר הרבה ענין הבנים כמש"כ טפינו יהיו לבז, וכן בעונש מוזכר וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה וגו', משמע שענין אהבת הבנים היה גורם גדול לחטא.

'ובין תופל ולבן' תופל קאי על המן, והנה מה שהתלוננו על המן, אמרו חז"ל שטענו כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא, והענין שדרגתם היתה גבוהה מאד והיו כמלאכים, ולא רצו זאת משום שפחדו שאם יפלו ממדרגתם הגדולה יענשו מאד, אלא רצו להיות כמו כאחד האדם, וזה מרומז בתופל ולבן שהמן הוא לבן ומציאות דק, ולא יכלו לסבול עדינותו וגודל מדרגתו.

'ודי זהב' כמו שדרשו חז"ל בברכות (לב, א) בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם להם שעשו את העגל. וזה האחרון הוא ראייה לכל הפירוש הזה, שהתורה באה לתת התנצלות על כל החטאים שעשו

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל (א,א)

ספר זה, הנקרא בשם ספר משנה תורה, פותח בתוכחה בימי חודש אב, ימים קשים לעם ישראל, כדי שנזכור כולנו שגרמנו צער להקדוש ברוך הוא. והצער הזה נהפך לצער עבורנו, ימי דין, ימים שמזלם של ישראל למטה חס וחלילה, ומשום כך פותחים דווקא בפרשת תוכחה, שנדע להיזהר במשנה זהירות בימים אלה להרגיש בצער השכינה ובגלותה- גלותנו.

בימים אלו עלינו לזכור שאנו נמצאים בגלות ארוכה וממושכת של קרוב לאלפים שנה. עבר קציר כלה קיץ ועדיין לא נושענו. במגילת איכה כתוב: "כל רודפיה השיגוה בין המצרים". ופירש זאת הבעל שם טוב הקדוש, באופן כזה: "כל רודפי ה' השיגו ה' בין המצרים". דהיינו, כל מי שרודף ה' ואוהב מצוותיו השיגו בין המצרים, בימים קשים אלו דווקא.

הרב הקדוש רבי מרדכי מנדבורנא זיע"א היה אומר: בטבע העולם, אבא שיש לו עשרה בנים ומתו מתוכם שבעה, הרי השלשה הנותרים אהובים ביותר, משום שאלו מה שנשארו לו בחייו. אף הקדוש ברוך הוא כן, אנו שארית הפלטה, ולכן אהבתו וקרבתו אלינו גדולה, ובפרט בימים טרופים אלו. ועיקר מטרת הרחוק שהרחיקנו השם יתברך מאדמתנו היא כדי שנזכור עוונותינו, נתחרט על מעשינו, ונחזור בנו. וכמו שנאמר: "בושו והיכלמו מדרכיכם בית ישראל".

פרשת דברים

ימי בין המצרים הם ימי חשבון נפש נוקבים, בבחינת: "כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו כאלו נחרב בימיו". ולפי גרסת התלמוד הירושלמי (יומא פרק א') "כאילו הוא בעצמו חרבו", ה' ישמרנו.

בזמן אבותינו, עד לפני דור או שנים, צער החורבן היה מורגש. ואלו כיום בעוונותינו הרבים נשכח מליבנו עניין החורבן, אנשים ריקים מתהללים במדינה ובישוב הארץ, ולא שמים לב שהמצב שאנו שרויים בו היא הגלות הגדולה ביותר שעליה צריכים לבכות. והרי בכל שמחה מצווים אנו: "אעלה את ירושלים על ראש שמחתי". בכל בנין ובית חובה להשאיר אמה על אמה כדי לזכור את חורבן בית המקדש בכניסתו וביציאתו. וכבר כתב היעב"ץ שנראה בעיניו שכל סיבת העינויים והשמד ואורך הגלות הוא מחמת חוסר הבכיה והצער על גלות השכינה, ואם כך הדברים אמורים על זמנם, מה נענה אנו יתמי דיתמי על זמנינו אנו???

מספרים על ה"חתם סופר" שהיה נוהג להתבודד בערב תשעה באב (שעות ספורות לפני כניסת הצום) מבלי שיכנס איש לחדר ההתבודדות, היה אחד מתלמידיו סקרן לדעת מה הרב עושה בחדרו, הלך והביט מחור המנעול לראות את מעשי רבו, ונבהל מאוד בראותו את רבו, קדוש ישראל "החתם סופר" יושב על גבי הקרקע וממלא כוס דמעות. מטבל את הפרוסה בדמעות ואוכל, בבחינת: "האכלתים לחם דמעה", וכן היו הגאון רבי אליהו זיע"א, והגאון רבי יעקב חיים סופר זיע"א, יושבים בכל לילה לומר "תיקון חצות" בבכיה, והיו נותנים דמעות אלו לעקריות - והיו נפקדות, או לחולים - והיו מתרפאים.

הזמן הזה והימים הללו ימים קשים הם, וזמן פורענות בעולם, צריכים לדעת שאף על פי שעת צרה היא, עם כל זאת עתידים אנו להיוושע ממנה, וכבר אמר דוד המלך, עליו השלום: "שבטך ומשענתך המה ינחמוני" והסביר זאת הסבא מנוברדוק זיע"א, במשל לבן שטעה ביער עבות, והיה מפחד מאוד מאריות ודובים, ופתאום קיבל סטירת לחי חזקה, טרם שזעק הביט וראה שמכה זאת היא מאביו, מיד צעק "אבא!!! וחיבקו במקום לצעוק חמס על המכה שקיבל, וכן הדבר בעם ישראל שמקבלים מכות, אך בטרם יצעקו אם יראו ממי קבלו את המכה, הרי הם מתנחמים. ועל זה אמר דוד המלך: "שבטך ומשענתך המה ינחמוני".

עלינו לדעת שבימים אלו חייבים אנו להתקרב יותר לבורא עולם, ולהתאבל על חורבן הבית, וכבר אמר רבי שמעון בר יוחאי בגמרא ברכות (ל.) מיום שחרב בית המקדש אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה, ואין הכוונה להיות בעצבות, חס וחלילה, אלא שלא להרבות בשמחה שאינה של מצוה.

צריכים אנו לזכור את צערו של השם יתברך על בניו, וכמו שאמר אליהו הנביא, שבכל יום ויום אומר הקדוש ברוך הוא: "אוי לאב שהיגלה את בניו מעל שולחנו, אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם" ועל ידי שאנו נצטער על חורבן הבית אז יתקיים בנו: "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה".

נזכה בקרוב לראות עין בעין בביאת משיח צדקנו, אמן ואמן (כותנת פסים).

מספרים על יהודי כפרי, רועה צאן מנעוריו, שגידל בדיר שלו עיזים וכבשים רבים. כל אנשי הסביבה באו לקנות ממנו חלב וצמר, שהיו לו שגר נאה לפרנסה.

ויהי היום, וגנבים הגיעו לכפר, והחלו לחמוס את עיזיו וכבשיו של היהודי. בבוקר אחד חסרו 10 עיזים מן העדר, למחרת עוד 20, וכך מדי יום ביומו. משראה הכפרי שהעדר מתדלדל בצורה משמעותית, ועימו גם פרנסתו, נסע העירה, אל רבו הצדיק, וביקש בדמעות שיברך אותו שהגנבים יפסיקו לגנוב ממנו.

הרבי ראה את ליבו השבור של הכפרי, וברכו בחום. ואכן, בתוך תקופה קצרה חדלו הגנבים מלהופיע

פרשת דברים

בכפר ההוא.

משראה הכפרי שברכתו של הרבי פעלה בהצלחה, נסע שוב למעונו של הצדיק, כדי לבשר לו את הבשורה הטובה ולהודות לו על כך. עכשיו הוא כבר נכנס לחדרו של הרבי בפנים מחוייכות, וכולו שופע אושר.

לאחר שהודה לרבי על ברכתו, פנה אליו הצדיק, ואמר לו: 'שמעת על האסון הנורא שאירע היום עם הכבשים?'

הביט הכפרי בתימהון, ולא ידע למה הרבי מתכוון. אסון נורא עם כבשים? על מה הרבי מדבר?

אבל הרבי ממשיך ושואל: 'וכי לא שמעת על האסון הנורא?!'

כשראה הרבי שהכפרי אינו יורד לסוף דעתו, פתח בפניו את הפסוק (במדבר כ"ח, ד) "את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים", ואמר: 'הרי הקב"ה ציוונו בתורתו להקריב מדי יום את שני כבשי התמיד בבית המקדש, ועכשיו כשבית המקדש חרב בעוונותינו, אין לנו אפשרות להקריב את שני הכבשים הללו. האין זה אסון נורא ואיום?!'

והמשיך הרבי: 'הגיע הזמן שאחרי שיצאת מהאסון שלך בעניין הכבשים, ודעתך נרגעה עליך, שתחשוב גם על האסון ההוא עם הכבשים... אם בית המקדש היה קיים, היו נעלמות כל המחלות והצרות המכבידות כל-כך על אחינו בני ישראל.

וכיון שבית המקדש עדיין חרב, וכבשי התמיד עדיין לא עולים על המזבח, האין זה אסון נורא?!' ("והערב נא").

ה'משנה ברורה' כתב אודות עיקר מטרתם של הצומות בזה הלשון: "כל אלו הימים כל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם, כדי לעורר הלבבות לפקח על דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשנו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשנו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבזכרון הדברים אלו נשוב להטיב, כמו שנאמר 'והתוודו את עוונם ואת עוון אבותם'".

ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן, כי אין העיקר התענית, כמו שכתוב באנשי נינווה 'וירא ה' את מעשיהם', ואמרו חז"ל: 'את שקם ואת תעניתם לא נאמר, אלא את מעשיהם', ואין התענית אלא הכנה לתשובה". אם אדם צם ולא פשפש במעשיו - הוא לא יצא ידי חובת הצום!

נצייר לעצמנו זוג העומד להתחתן. שכרו אולם, שלחו הזמנות לכל המשפחה ולכל הידידים והמכרים, קנו טבעת, קנו כוס לשבור, בקיצור: הכינו הכל. והנה מגיע הלילה המיוחל. כל המוזמנים מגיעים, התזמורת מנגנת, סעודה כיד המלך, אלא שמרוב הטרדות והעיסוקים הרבים לקבל את האורחים, לדאוג לכל אחד למקום ישיבה וכו' - שכח החתן לקדש את הכלה ולשאת אותה לאישה...

היה אולם, היו הזמנות, אך כל אלו חסרי משמעות ללא נישואין! זה לא רק שחסרים הקידושין, אלא שלא היה כאן כלום!

וכך, אומר ה'משנה ברורה', אדם שצם ולא פשפש במעשיו, זה לא רק שחסר לו פרט כלשהו או הידור

פרשת דברים

כלשהו בקיום מצות הצום, אלא שלא יצא כלל ידי חובה, הצום לא נחשב לו! מדוע? כי תכלית הצום להביא את האדם להתבונן, לפשפש במעשיו, ואם הצום לא מביאו לידי תשובה - לא קיים את מצות היום!"

"ומכל מקום" - מסיים ה'משנה ברורה' - "אין לפטור את עצמו בתשובה בלבד, כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם" (נתיבי אור).

סיפר המגיד מדובנא זצ"ל: היה זוג שלא היו להם ילדים והם עשו מאמצים רבים ולא זכו להיפקד. לאחר זמן פקד ה' אותם והאישה התעברה. כמה שירות ותשבחות נאמרו על ידם בדרכם לבית הרפואה ללדת!

באמצע הלידה השתבש משהו והבעל נקרא אל הרופא. הרופא אמר לו עם פנים רצינות: "המצב מסובך. אפשר להציל או את האישה או את הילד. מה לעשות?"

בכה הבעל: "מה אני יכול לעשות? אתה רוצה שאני אחליט? הלא אלו דיני נפשות. תן לי חצי שעה לשאול רב".

אמר לו הרופא: "אין חצי שעה! זה ענין של דקות! האמא או הילד?"

אמר הבעל: "נשאל את האמא, הלא מדובר בחיים שלה!" ניגשו לאמא וסיפרו לה את המצב.

בכתה ואמרה: "כל חיי חיכיתי להיות אמא! ואם אני אוותר עליו אז למה לי חיים? תצילו את הילד!" והיא אומרת לבעלה: "כשהילד יגדל קצת תספר לו מה אני עשיתי בשבילו. את המשניות שילמד לעילוי נשמתו, ואת הקדיש שיאמר- שיהיה בהם רגש! שלא יאמר אותם כלאחר יד. שיבין מה שעשיתי בשבילו". הבטיח האבא בדמעות שלישי. האב יצא והרופאים פנו למלאכתם.

האמא נפטרה ומודעות גדולות ניתלו ברחבי העיר: "נפטרה בדמי ימיה". איזו טרגדיה! הלוויה הייתה רווית צער ויגון וציבור של אלפים הזיל דמעות כמים.

עברו השנים והגיע זמן בר המצווה של הילד. קרא לו האבא וסיפר לו על אימו: "היא הייתה אישה נפלאה, ובשעת הלידה הייתה צריכה לבחור בין החיים שלה לבין החיים שלך. היא העדיפה שאתה תחיה! והיא ביקשה ממני לומר לך להגיד קדיש כמו בן אדם. אל תרוץ בקדיש. כשתגיד 'ברכו' שיהיה עם רגש. יום השנה לאימך חל ביום ההולדת שלך. בבר מצווה שלך אתה תצטרך להתפלל לפני העמוד ולהגיד קדיש. לכן קח את הדברים לתשומת לבך". הבטיח הבן לאבא.

באולם, כשהתכנסו לתפילת ערבית. ניגש הבן ו"ירה" את הקדיש: "יתגדלויתקדששמייה..." כאילו לא דיבר עמו אביו מעולם. האבא התעלף.

כשהעירו את האבא הוא קרא לבן ואמר לו: "על אמא כזאת כך אומרים קדיש!?! הלא התחננתי לפניך! דיברנו על זה וסיפרתי לך מי הייתה אמא שלך. אתה יודע מה היא הקריבה בשבילך!"

אמר הבן: "אבא, לא הכרתי אותה. אני לא יכול לסחוט רגשות כלפי מי שלא הכרתי אותו. יש לי קבר שאני יכול להתפלל שם, אבל רגש אין!"

פרשת דברים

אומר המגיד מדובנא: לפני יותר מאלפיים וארבע מאות שנה בפעם הראשונה, ולפני כאלפיים שנה בפעם השניה, ה' רצה להשמיד אותנו! לא היינו ראויים לאמון. אבל ה' כילה את חמתו על העצים ועל האבנים (בית המקדש) על ה"אמא". אלא שה' אמר: "יש יום זיכרון פעם בשנה, כשמגיע ט' באב תשבו על הרצפה ותבכו קצת. תשבו על הרצפה ותגידו קינות, שלא ייראה 'סתם'. תבינו מה אומרים". ואנו אומרים: "ריבנו של עולם, אין לנו רגש כלפיו, לא הכרנו אותו, לא היינו שם, בקושי יש מצבה, אנו לא יכולים לסחוט רגשות..." וכדי ביזיון וקצף!

האומללות שלנו היא שאנו לא יודעים בכלל מה רוצים מאיתנו. אנו לא יודעים מה חסר לנו, על האומללות הזאת- "על זה דווה לבנו. על אלה חשכו עינינו. ועל הר ציון ששמם". על בית המקדש שבלב שלנו שהוא שמם, שאין לנו שום רגש! על זה דווה לבנו.

יום אחד בשנה פונה ה' יתברך אלינו בבקשה: "ראו בני חביבי, על הכל ויתרתי לכם, הכל נתתי לכם, אנא חשבו לפחות בט' באב על צערי הרב. גם לי יש ילדים והוצרכתי להגלות מעל שולחני, ומה גדול הוא צערי". אך כאשר מגיע יום תשעה באב אנו מחפשים אמצעים כיצד לעבור את הצום בנקל. אנו תרים אחרי מנין שבו נאמרות הקינות במהירות, כדי שלא נצטרך לשבת שעות ארוכות על הארץ באמירתן; אח"כ אנו מבקשים חדר ממוזג שבו נוכל לישון שעות אחדות כדי שהצום יעבור מהר. "הכזה צום אבחרהו?! וכי כך עושים למי שבטובו הגדול הוא "היטיב הוא מיטיב לנו" בכל עת ובכל שעה? במה שונים אנו מהבן המסרב לומר קדיש כראוי?

אם כן הבה נשכיל להתבונן מעט בצער השכינה! נכין את עצמנו בימים שלפני תשעה באב, נאמר ביתר תשומת לב את הברכות והתפילות שבהן מוזכרים חורבן ירושלים והגלות. ובעיקר נחשוב על צער השכינה ונזכה להימנות בין אותם שנאמר עליהם "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (אור דניאל).

אלההדברים (א,א)

רבי חיים, אחיו של המהר"ל מפרג, בספרו "ספר החיים", דורש את שמות הפרשיות של ספר דברים כמין חמר:

אלה הדברים שאני מדבר, כך פונה משה אל עם ישראל. ואתחנן - אני מתחנן שתקשיבו, עקב - מכיון שראה - תראה את המצב: הרי יש שופטים בארץ [כשם שיש דין בעולם הזה, כך בעולם הבא יש דין ויש דין, כלומר יש שכר וענש], ועתה כי תצא מהעולם וכי תבוא אל העולם הבא, תצטרך לשלם על מעשיך.

לכן אתם נצבים היום, אבל למחר וילך, אל תשכחו שיום יבוא ותלכו לעולם הבא, ואז אני מבקש האזינו לדברי, ותבוא עליכם זאת הברכה...

וחצרת ודי זהב (א,א)

ברש"י: וחצרות - במחלקתו של קרח. ודי זהב - הוכיחן על העגל שעשו בשביל רב זהבשהיה להם.

וקשה, הרי חטא העגל היה קודם מחלקתו של קרח, ולמה נזכר אחריו?

בספר "יוסיף לקח" באר: רואים אנו בחיים בני אדם שאינם מאמינים בשום דבר נעלה, בשום דבר שבקדושה אלוקית, ובכל זאת נוטים להאמין בדברי הבל וריק, בכל מיני אמונות תפלות, כאובות, ידעונים וכל מיני קוסמי קסמים ולוחשי לחשים.

פרשת דברים

והנה, לאדם תמים שנכשל פעם בלכתו אחרי תוהו עוד נתן לסלוח, אבל מי שהנו מלא רוח כפירה ובקורת על עקרי היהדות וגלויי הנביאים, אם הוא נוטה להאמין בדבר כזב ושוא - לו, קשה לסלח!

לכן, הקדים כאן הכתוב מחלוקת קרח ועדתו לחטא העגל, שכן במחלקתו של קרח שלא רצו להאמין במשה נביא ה', התעורר ביתר שאת עון מעשה העגל, אז נתגלה קלונם: את פי משה עבד ה' המרו, בנבואתו כפרו - ואלו בעגל הזהב האמינו ואמרו "אלה אלהיך ישראל".

ובספר "תפוחי חיים" באר, לפי מה שכתב בספר "מעגלי צדק" לישב דברי חז"ל שאמרו: "לא חרבה ירושלים אלא מפני שבזו בה תלמידי חכמים" (שבת קיט ע"ב). וקשה, שהלא מבואר שם בגמרא שגם שאר עברות היו ביניהם, ואלו מלשון חז"ל משמע שהחורבן היה רק מפני שבזו תלמידי חכמים!

ותרץ, שכל זמן שכבדו לחכמים וצדיקים, אף על פי שהיו להם חטאים רבים לא נענשו, כי הצדיקים היו מבטלים את הגזרות, כענין מה שאמרו חז"ל: "צדיק גוזר והקב"ה מקים, הקב"ה גוזר וצדיק מבטל", אבל כשבזו את החכמים - אז תש כחם של החכמים להגן עליהם, יען כי שוב לא היתה לאנשי העיר התקשרות עמהם.

וכן כאן, הקדים "וחצרות" - מעשה קרח, ל"די זהב" - מעשה העגל, כי לולא מעשה קרח, היה יכול משה לבטל ולשרש חטא העגל מעקרו, אך בגלל מחלוקת קרח עליו נחלשכחוונשאר מעווןזה פגםלדורות.

ודי זהב (א,א)

כתב בספר "אגרת הטיוול", כי התבה "זהב" היא ראשי תבות לשלש הברכות הראשונות שבברכת המזון, שהן מדאוריתא: זן, הארץ, ובונה ירושלים.

ולכאורה, הקשר בין ברכתהמזון לחטא העגל אינו מובן. כתב בספר "טיוול בפרדס" להסביר זאת, על פי דברי הגמרא במסכת ברכות (כ ע"ב), וזה לשונה: "אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: 'רבוננו של עולם, כתוב בתורתך (דברים י, יז): אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד', והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב (במדבר ו, כו): 'ישא ה' פניו אליך'. אמר להם: 'וכי לא ישא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה (דברים ח, י): ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה'".

העולה מדברי הגמרא הוא, כי הקב"ה מוכן לשאת לנו פנים ולכפר על כל חטאינו, ואפילו על חטא העגל הרמוז במלים "ודי זהב" (רש"י), וכל זאת הוא רק מפני שאנו מדקדקים בברכת המזון. והיכן רמוזה ברכת המזון בחטא העגל? במלה "זהב", שהיא ראשי תבות של שלש הברכות מדאוריתא שישנן בברכת המזון.

עוד בענין הנרמז במלה זהב:

בתרומת המשכן נאמר (שמות כה, ג), כי על בני ישראל להביא "זהב וכסף ונחשת". והנה, כל אחד מהחומרים הללו, מרמז על נתינה מסוג שונה.

זהב, ראשי תבות:זה הנותן בריא.

כסף, ראשי תבות: כשיש סכנה - פותח (ידו).

פרשת דברים

נחשת, ראשי תבות:נתינת חולה שאמר תנו.

אם כן "זהב" מרמז על הנתינה הטובה, שמקפיד תמיד על נתינת צדקה, גם אם אינו שרוי בסכנה או בחולי קשה. ועל כך מרמזת לנו התורה באמרה "ודי זהב", כלומר, שבזכות מתן הצדקה של זהב - זה הנותן בריא, זכינו שהקב"ה מחל לנו על חטא העגל. ואמנם, זהו גם סיומה של הפטרת פרשה זו: "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" (ישעיה א, כז), הנביא מבשר לנו שזכותה של מצות צדקהתעמד לנו לביאת גואל צדק.

אחד עשר יום מחורב וכו' עד קדש ברנע (א,ב)

בגמ' (שבת פט, ב) מבואר דסיבת השם 'חורב' הוא משום שירדה חורבה לעכו"ם עליו, וצ"ל מה נחרב אצל העכו"ם בנתינת התורה.

הנה הכלל בידינו כפי שנתבאר בגמ' (סנהדרין נט, א) דכל מצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח.

מצוות פרו ורבו נאמרה לבני נח דכתיב (בראשית ט, ז) 'ואתם פרו ורבו', ואף נשנית בסיני שנאמר (לקמן ה, כז) 'שובו לכם לאהליכם', אמנם מבואר בגמ' סנהדרין שם דמה שנשנית בסיני היינו רק מצוות עונה, אבל מצוות פרו ורבו לא נשנית בסיני, וא"כ רק לישראל נאמרה ולא לבני נח ואין מוטל עליהם מצוות פרו ורבו.

והנה בפרשת לך לך (בראשית טז, ב) נאמר 'בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה' ופירש רש"י לימד על מי שאין לו בנים, שאינו בנוי אלא הרוס, וכ"א במדר' שם (פרשה מה).

בזה שבהר סיני לא נצטוו ישראל על מצוות פרו ורבו, בזה ניטלה המצווה מבני נח וניתנה רק לישראל, וע"ז גילה הקב"ה את רצונו שאינו חפץ בהווייתם ובקיומם של אומות העולם, אף שעו"ז ישארו הרוסים וחרבים. ובכך נתייחד ההר 'חורב' בשמו, שהביא חורבן לעכו"ם שישארו חרבים.

ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש וכו' דיבר משה אל בני ישראל וכו'. בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר (א,ג-ה)

לשון המקרא אומר דרשני, ראשית יש להבין כפילות הלשונות 'דיבר משה אל בני ישראל' 'הואיל משה באר', ומה נתחדש בלשון שניה שאין בראשונה. עוד יש להבין שינוי הלשון בין 'דבר משה' לעומת 'הואיל משה באר'.

והנה לימוד ומסירת התורה ע"י משה לכלל ישראל ענינו משני בחינות שונות, האחד נובע מתוקף היות משה 'נביא' ויש במסירת התורה לישראל משום חיוב הגדת נבואה, ועוד שהיה משה מצווה ללמד תורה לישראל, וכמ"ש רש"י עה"פ (שמות כא, א) אשר תשים לפניהם, 'כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם'. ואילו היה מחויב במסירת התורה רק משום נביא, הא לא מצינו בנביא שיהיה חייב לבאר נבואתו.

ולפי הקדמה זו מבואר לשון המקרא היטב, דמצד דין מסירת נבואה שנתחייב בה משה מתוקף היותו נביא, די היה במסירת הנבואה התורה, כלשונה וכצורתה, אבל מצד חיוב ת"ת היה לו למשה ללמד לבני ישראל את התורה ולבארה היטב. וזהו שאמר קרא 'דבר משה אל בני ישראל' מדין נביא, אך נוסף לכך 'הואיל משה באר' וזהו משום מצות ת"ת שענינה בביאור ולימוד הדברים.

פרשת דברים

פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי וגו' ארץ הכנעני והלבנון (א,ז)

איתא בספרי, אמר להם משה לישראל כשאתם נכנסים לארץ צריכים אתם להעמיד עליכם מלך ולבנות לכם בית הבחירה, ומנין שאין לבנון אלא מלך שנאמר בא על הלבנון וגו', ומבואר שהיה בזה ציווי לישראל שצריכים למנות להם מלך, וצ"ב מה שציוה משה למנות להם מלך כשיכנסו לארץ, והלא כבר מינה משה את יהושע למלך, כדכתיב צו את יהושע, ואיתא בספרי שם (והובא בפירוש הרמב"ן) שאין צו אלא מלכות, וכ"ה להדיא ביומא (עג, ב) שיהושע היה מלך, והלא גם עיקר דין מורד במלכות נלמד ממה שכתוב ביהושע (א, ל) כל אשר ימרה את פיך יומת, וא"כ למה היו צריכים למנות להם מלך כשנכנסו לארץ אחר שכבר נתמנה יהושע, וצ"ע.

והנראה בזה ע"פ מש"כ המקנה בקידושין (לב, ב) על מה דאיתא שם דמשה מחל על כבודו הגם שהיה נשיא, והקשה ע"ז שהלא משה רבינו מלך היה כמבואר (בזבחים קב, א), והלא איתא בקידושין שם דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ותירץ דמלך שמחל אין כבודו מחול נלמד מדכתיב שום תשים עליך מלך, ולא נצטוו במצות שום תשים אלא משנכנסו לארץ כמבואר בסנהדרין (כ, ב) ולכן היה משה מותר למחול על כבודו.

והנה בחינוך (מצוה תצ"ז) כתב להעיר על מה שמנה הרמב"ם מצות מינוי מלך במנין המצוות, והלא משעה שזכה דוד זכו בניו ובני בניו בכס המלוכה, ואין מסור בידינו למנות מי שנרצה למלך, ותירץ דאף שאין בידוינו למנות מלך אחר, וא"כ בפשוטו מינוי המלכות אינו נוהג לדורות, מ"מ מצות כבוד ומורא המלך הרי היא בכלל מצות שום תשים ובכך מתקיים מצות מינוי מלכות, ולכן מצוה זו מצוה הנוהגת לדורות. הנה למדנו בזה בדברי החינוך, כי בפשוטו היה נראה דחייב כבוד ומורא למלך הוא דין מחמת לתא דמלכות, כי מלך מחייב כבוד ומורא, כמו שאביו ורבו מובהק מחייבים כבוד ומורא, אכן בדברי החינוך מבואר דדין כבוד ומורא אף הוא ממצות מינוי מלכות, כי בכך מתקיים דין מינוי המלכות בזה שאנו מכבדים אותו ומטילים מוראו עלינו, וממילא דמצוה של מינוי מלכות נוהגת לדורות, וברור.

מעתה דברי המקנה מחוורים מאד, דכיון דלא נצטוו ישראל במצות שום תשים עד שנכנסו לארץ, (כפי שנראה כן גם מדברי החינוך שם), א"כ אף דמלך שמחל אין כבודו מחול, היינו שאין חל תורת מחילה על כבודו, אך מ"מ ליכא חיוב כבוד ומורא מלך כלל כי אם בא"י, כמבואר בדברי החינוך דמלך אינו מחייב כבוד ומורא כי אם דהוא דין נוסף ומצוה על ישראל להטיל מוראו עלינו מהלכות שום תשים כמש"נ.

הלא לפ"ז ניחא מה שאמר משה למנות מלך, דאמנם נתמנה יהושע להיות למלך, מ"מ טרם נצטוו במצות שום תשים לא נצטוו בכבוד ומורא המלך, ורק משנכנסו ישראל לארץ נצטוו למנות עליהם מלך, א"כ ניחא מה שמשה ציוה אותם למנות להם מלך, דודאי כוונתו על יהושע שכבר נתמנה למלך, אלא שניתוסף בזה שמחייבים למנותו עליהם, וליתן מוראו בליבם מדין מינוי מלך, דשנצטוו בכך כשנכנסו לארץ כמש"נ.

(

ואומר אליכם בעת ההיא לא אוכל לבדי שאת אתכם (א,ט)

לא אוכל לבדי וכו', אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע, שנאמר וקבע את קובעיהם. (רש"י).

וצריך להבין כיצד חיוב ממון שלא כדין נוגע לנפשות.

וביאר ה'שפת אמת' דע"י שמניח את אחד מבעלי הדינים לגזול מחטיאו, וגדול המחטיאו יותר מן ההורגו,

פרשת דברים

לפיכך נפשות אני נתבע.

ע"פ דברי ה"שפת אמת" נוכל להבין מה שאמרו חז"ל (סנהדרין ז) 'כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה נוטל ממנו נפשו'. והיינו דמכיון שהדיין החטיא שזה עוד יותר מן ההורגו, לפיכך הקב"ה דן אותו מידה כנגד מידה ונוטל ממנו את נפשו.

ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (א,טז)

בטרם הכרעת גזר הדין מצווים השופטים "שמע בין אחיכם", שכן לעתים עצם השמיעה לדין ודברים המתנהלים בין המתדיינים, שופכת אור חדש על נושא הדיון, ומסייעת לשופט להוציא את הצדק לאור.

ה"ציצים ופרחים" מספר שסבו הגדול, רבי משה חיים זצ"ל, אביו של ה"בן איש חי", דן פעם בין יהודי לגוי: הגוי טען שהיהודי חייב לו סכום כסף כלשהו, ואילו היהודי הכחיש זאת בכל תוקף.

הרהר הרב מעט, ואחר אמר להם שהוא צריך להוסיף לחשוב על כך, ולשם כך הוא יוצא לשאוף אויר בחוץ.

מיד לאחר שיצא מבית המדרש, נמלך בדעתו ושב לעזרת הנשים, לפתע הוא שומע את הגוי פונה אל היהודי ואומר לו: "האינך מתבייש לעמוד ולשקר כך, מול ארון הקודש שלכם? הלא יודע אתה שהנך חייב לי."!

נענה לעומתו היהודי: "ומה אתה חושב, אם אשלם לך, לא יהיה לי ממה לפרנס את ילדי, ויהיה עלי לעבוד קשה... חייב אני לכפור בכסף הזה...!"

בזכות אותה שיחה סתמית ושמיעת בעלי הדין - יצא הצדק לאור!

יוסף אליכם ה' ככם אלף פעמים (א,יא)

לשמוע תוכחה

משה רבינו מקבץ את עם ישראל לפני פרידתו מהעם ולפני כניסתם לארץ ישראל ומטיף להם דברי תוכחה, וכמבואר ברש"י בתחילת הפרשה, לאחר שהזכיר להם ברמז את החטאים שחטאו במשך שהותם במדבר מסיים משה 'ה'אלוקי אבותיכם הרבה אתכם... .. יוסף אליכם ה' ככם אלף פעמים ויברך אותם'.

יש להבין מה ראה משה לברך את עם ישראל בשעה שבא להוכיח אותם שהרי לכאורה אין זה הזמן המתאים לתת ברכות בשעת תוכחה.

ושמעתי מידיד (ש. קבני בשם הגר"ש מאלח) שהרי עם ישראל באותו זמן לא היו אלה שחטאו שהרי הקב"ה הענישם לאחר ששמעו לעצת המרגלים ומתו במדבר אלא הם היו הבנים ולמרות זאת כשמשה בא והוכיחם שמעו וקיבלו עליהם את התוכחה, לכן כאשר ראה זאת משה ראה לברך אותם,

יוסף עליכם ה' ככם = כיון ששמעתם וקיבלתם תוכחה

פרשת דברים

לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון (א,יז)

נראה לבאר פסוק זה ע"פ מה מה דאי' בגמ' (שבועות מב, א) דאם אחד טוען לחבירו שחייב לאביו מנה, והלה הודה לו שאכן חצי מנה חייב לו אבל את החצי השני החזיר. דרבנן סוברים דפטור משבועה כיון דהוי כמשיב אבידה שפטור משבועה, וה"נ כיון שיכול להעיז פניו ולכפור לגמר ולא כפר פטור, ור' אליעזר בן יעקב סובר דלא הוי כמשיב אבדה וחייב שבועה, ומעמידה זאת הגמ' דאיירי שהתובע קטן. ומקשה ע"ז דהא אין נשבעין על טענת חש"ו, אלא איירי בגדול ונקרא קטן כיון דלגבי מילי דאביו נחשב קטן, דאינו בקי בעסק אביו. יעו"ש בהמשך דברי הגמ'.

והנה קיי"ל דהלכה כרבי אלעזר בן יעקב דמשנתו קב ונקי וכן פסק הרא"ש בגיטין (פ"ה ס"ד) דצריך להשבע. והנה על הפסוק (ישעיה ג, ט) 'הכרת פניהם ענתה בם' פירש"י 'הכרת פניהם ניכרים הם בעזבות פניהם'.

ע"פ זה נבוא לפרש את הפסוק שלפנינו 'לא תכירו פנים במשפט' לומר דמכיון שיש לו העזה ואינו מעיז הוי כמשיב אבדה ופטור משבועה, 'כקטן' דאף שהטוען נחשב במילי דאבחה כקטן, בכ"ז 'כגדול תשמעון' צריך להחשיבו כגדול, ולומר דאף בו אין אדם מעיז וצריך להזקיקו שבועה.

לא תכירו פנים במשפט (א,יז)

התורה וכו'. וז"ל ספר החינוך (מצוה תיד): שנמנע בית דין הגדול או ראש גלות, שלא יעמיד דיין - לשפוט את העם - שלא למד חכמת התורה וביאור משפטיה הישרים והצדיקים, ואפילו היו בו כמה מידות נכבדות, אחר שאינו יודע ובקי בחכמת התורה, אין ראוי למנותו דיין, ועל זה נאמר: 'לא תכירו פנים במשפט'. ואח"כ חזר וסיכם: ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן. והעובר על זה ומינה דיין שאינו חכם, מחמת עשרו או טוב מדותיו או מאהבתו אותו או מחמת כבוד קרוביו, ביטל עשה זה ועונשו גדול מאד. עכ"ד.

והנה פשט המקרא דקאי על דיינים כמפורש. וגם המצוה מוזהרים בה הממונים כגון בית דין או ראש הגולה. ולכן לכאורה מי שממנה "מורה" למתלמידים ואותו מורה אינו כל כך מלמד טוב, לא יעבור על איסור זה. וכגון מי שיש לו מוסד או ת"ת וצריך מלמדים, ומפני שיש לו קרוב משפחה, או מורה ששוכרו במחיר נמוך, ומפני כן ממנה אותו, דאע"ג דאין ראוי לעשות מלאכת ה' רמיה, מ"מ אינו עובר לכאורה על איסור לא תכירו פנים במשפט. וע' בפתחה לשו"ת מציון אורה חלק ראשון.

אפס, כי בספר החינוך (שם) הוסיף וכתב בזו הלשון: ומכלל מצוה זו גם כן שכל מי שבררו אותו בני אדם "למנות עליהם ממונים לשום ענין", שישים כל השגחתו וכל דעתו למנות מהם הראויים והטובים על אותו מינוי שהקהל צריכין אותו. ולא יגור מפני איש למנות מי שאינו ראוי. עכ"ל.

נראה מדבריו דלאו דוקא במינוי "דיינים" אלא "כל מינוי של קהל" ישנו איסור זה, והוא בכלל מצוה זו. לפי"ז הממנה איזה "מלמד" ואינו ראוי ולא ממנהו אלא מפני שיש לו בזה רצון לחסוך ממון או מפני קורבת משפחה, הרי זה בכלל איסור זה. ואולי גם אם ממנה כל דבר של ציבור, וכגון מה שמבואר ברמב"ם בהלכות מלכים (פ"א) שלא למנות "מלך" או לכל שררה את הגר או אשה. ע"ש. וכעין זה גם כאן. ולפי"ז יתכן שמלבד איסור מקרב אחיך יעבור על איסור של לא תכירו. והשי"ת ישיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה ויגאלנו גאולת עולם. אמן.

ותקרבוני אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו (א,כב)

פרשת דברים

ותקרבון אלי כולכם בערבוביא, ולהלן הוא אומר (ה, ב) ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריבה היתה הוגנת, ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפנייהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפנייהם, אבל כאן ותקרבון אלי כולכם בערבוביא ילדים דוחפים את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים. (רש"י).

יש לפרש דאף על הקריבה השניה שהיתה לאחר מתן תורה והתקרבו בצורה הוגנת זקנים קודמים לילדים ואף עליה הוכיח משה רבנו את ישראל.

ואפשר לבאר הדבר ע"פ מה שהובא בספרים עדותו של אחד משרי הגוים, שראה דבשעה שהיו היהודים הולכים לקנות צאן עבור הפסח היה מנהגם שלא היה אדם אומר לחבירו גש הלאה או שהיה אומר הניחני ואעבור, אלא היה ממתין לתורו. ואפילו אם היה האחרון נכבד וקדם לפניו נער היה הנער קודם לו, ושאל על פשר המנהג הזה שהרי אינו מדרך המוסר, והשיבו לו דהיינו כדי להראות שאין גבהות לפני המקום בזמן הכנת עבודתו, וכ"ש בעבודתו ממש. ואותה קריבה שילדים כיבודו בה את הזקנים היתה במעמד הר סיני ומטרתה היתה להתקרב לעבודתו וללמוד את תורתו, וא"כ לא היה בה מקום לחלוק כבוד זה לזה שהרי אין גבהות בעבודתו, ואדרבה ראוי היה שיתקרבו כולם בערבוביא זקנים ונערים ועל כך הוכיח משה רבנו.

ואילו כאן איירי בבקשה לשלוח מרגלים, ובזה היה ראוי לנהוג בצורה הוגנת ולהקדים את הזקנים על פני הילדים, ועל כן הוכיח משה שבאו לפניו בצורה שאינה הוגנת. (חתם סופר)

וכעין זה כתב רבי חיים קנייבסקי שליט"א, דמשמיה דהחי' הרי"ם מטו לומר דהטענה היתה באמת אף במתן תורה, מדוע לא דחפו כלל בעת מתן תורה כשבאו לשמוע התורה, אחר דאמרינן בברכות (ו, ב) אגרה דכלה דוחקא ואילו הם נהגו במתינות, והיה זה חלק מדברי התוכחה, וצ"ב.

ואשר יראה, דאין הכוונה שבא משה להוכיחם ואמר בדבריו שהקריבה במתן תורה היתה כהוגן, אלא אלו מדברי רש"י שבא לפרש את שינוי הלשון בין מתן תורה לכאן שהוא נוקשה, מדוע הכא נכתב בקרא ותקרבון אלי כולכם, ואילו התם כתיב ותקרבון כל ראשי שבטיכם וכו', ולמה חילק בלשון.

ועלה אתי רש"י לפרש דטעם שינוי הלשון הוא משום דהתם באו במתינות ובכבוד בנותנם תחילה לראשי השבטים לילך בתחילה ולאחר מכן הלכו ישראל, ואילו כאן נאמר כולכם כיון דלא נהגו כך והלכו בערבוביא וזהו תוכחה בעבורם.

גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם (א, לד)

הנה מבואר, דאחר שמרע"ה הוכיח את ישראל אודות המרגלים ואמר את שבועת הקב"ה אם יראה איש וכו', הוסיף ע"ז דברים אלו, ובפשטות הוא מכח חטא המרגלים, ותמהו בזה הרמב"ן והאור"ח. ועוד דהא להדיא כתיב בפר' חוקת (כ, יב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני"י לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם. עי"ש בדבריהם.

והנה מבואר דמצד עצמו לא הוקשה להם מהיכ"ת שמרע"ה יהא בכלל הגזירה, ואף שהגזירה מכח חטא המרגלים הי' על כל הקהל, הא מבואר בגמ' ב"ב (קכא, ב) שלא היתה על שבט לוי ועל אלו שהיו יותר מששים שנה, וצ"ל דכיון שהי' מרע"ה מנהיגם של ישראל הא כבר אמרו חז"ל דבהדי הוצי לקי כרובא, והי' השבועה והגזירה אף עליו. וע"ע בפר' ואתחנן (ד, כא) דכתיב וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי

פרשת דברים

עברי את הירדן ולבלתי בוא אל הארץ הטובה וכו', ומבואר דהשבועה היא על דבריכם ולא על חטא מי מריבה, ואמנם מצינו שבועה בחטא מי מריבה דעה"פ פר' חוקת (כ, יב) לכן לא תביאו את הקהל הזה, פירש"י בשבועה, אך מ"מ לא זו השבועה הנזכרת בפר' דברים ובפר' ואתחנן, אלא דלפ"ז צ"ע מהא דמצינו דבמי מריבה נענשו משה ואהרן על ביאתם לארץ והא בין כך מרע"ה נכלל בתוך הגזירה.

אמנם נראה לבאר עפי"מ דנאמר בפר' שלח (יד, כד) לאחר שנגזרה הגזירה על כלל ישראל, שאמר הקב"ה ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאותיו אל הארץ וכו', וכבר עמד הרמב"ן אמאי לא הוזכר גם יהושע. ובפרט דבתר הכי בקרא (יד, ל) נזכר גם יהושע.

והנראה בזה, דלענין יהושע לא הוצרך להוציאו מהכלל, דכיון דהוא עתיד להביא את ישראל לא"י, א"כ ביאתו לא"י לא תהי' בתורת ביאה שלו אלא כמנחיל ומנהיג, לכן אף אם היתה עליו הגזירה עדיין יכול ליכנס בתורת מביא, ולכן רק לענין כלב הי' צורך להוציאו להדיא מכלל הגזירה. (וכ"ה גם בפר' דברים (א, לו-לח), ויעו"י משנ"ת לעיל ג, כג בזה).

ולפ"ז נראה דלעולם מרע"ה הי' בכלל הגזירה והשבועה שחלו על כלל ישראל מכח חטא המרגלים, אך עדיין הי' יכול ליכנס לארץ מכח מה שהי' המנהיג והמביא של הכלל, ולענין זה נענש במי מריבה וכדכתיב בקרא לכן לא תביאו את הקהל הזה, וממילא הדר דינא שמכח הגזירה דחטא המרגלים לא יכניסם כלל. וזש"א מרע"ה לכלל ישראל גם בי התאנף ה' בגללכם, וה' התאנף בי על דבריכם (ג, כא).

והנה יש לדון בהך גזירה דמחמת חטא המרגלים, אם הכונה שלא יבואו לא"י מעבר לירדן אך עד הירדן יוכלו לבוא, או דלמא דאף לעבה"י נגזרה הגזירה שלא יבואו, ובפשטות המקראות בפר' דברים נראה כהצד הב', עי"ש (ב, יד-טז) שרק לאחר שתמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם אמר הקב"ה למרע"ה שילחמו בסיחון ועוג. ומעתה תיקשי דכיון דנתבאר דאף מרע"ה בעצמו הי' בכלל הגזירה, היאך נכנס לארץ סיחון ועוג.

אמנם למשנ"ת דבתורת מביא אינו בכלל הגזירה א"ש, דהא מרע"ה הוא שנלחם בסיחון ועוג, ואף דגם לענין זה עצמו הי' הגזירה (דפר' חוקת) לזה ס"ל כמשנ"ת במק"א (עי' לעיל ג, כג) דהגזירה היתה שלא יביאם לא"י בתורת קדושת הארץ, וכל זמן שלא עברו את הירדן אכתי ארץ סיחון ועוג אינה קדושה בקדושת הארץ, ומ"מ לענין הגזירה דחטא המרגלים הוא אף על ארץ סיחון ועוג לפני שנתקדשה בקדושת הארץ

ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר במ מלחמה (ב,ט)

לקמן (כג, ז) נאמר 'לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם', ולכאורה ה"ז סתירה למה שנאמר כאן דאסור להתגרות במואב.

וביאר שם הרמב"ן, ד'לא תדרוש' נאמר במקרה שילחמו עימם בעיר שכבשו דע"כ יש ציווי לא לקרוא להם לשלום, וכן באופן שהם יבואו להלחם בארצנו מותר לנו לרדוף אחריהם ולכבוש מהם את המדינות ולהכות את יושבי הערים שעשו עמנו הרעה.

רבי חיים מבריסק יישב בזה באופן אחר. דהנה הרמב"ם השמיט מצוות 'אל תתגר במ מלחמה' ממנין המצוות, וכבר תמה ע"כ הרמב"ן.

ונראה לבאר שיטת הרמב"ם, דבאמת ארצות קיני קניזי וקדמוני שהם אדום עמון ומואב, כבר הובטחו

פרשת דברים

לאברהם אבינו, אלא דרך לעתיד לבוא ירשו אותם ישראל וילחמו בהם.

בהכרח צ"ל דהאיסור ד'אל תתגר במ מלחמה' אינו נאמר לדורות, דהרי לעתיד לבוא יהיה מותר להלחם בהם ולפיכך השמיט הרמב"ם דין זה.

מעתה מיושב גם קושית הרמב"ן, ד'אל תצר את מואב' נאמר על ימינו אנו, ואילו 'לא תדרוש שלומם וטובתם' נאמר לעתיד לבוא דיהיה מותר להלחם בהם

ויתר הגלעד וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה כל חבל הארגוב לכל הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים (ג,יג)

הנה שנינו במסכת ביכורים (פ"א מ"י) 'רבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין ביכורים מעבר הירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש'.

בירושלמי מובא טעם אחר מדוע אין מביאין ביכורים מעבר הירדן, דכתי' 'אשר נתת לי' לא שנטלתי לי מעצמי, ופריך בירושלמי מאי איכא בין שני הטעמים, ומשני דאיכא בינייהו חצי שבט מנשה, דמ"ד דהטעם הוא משום אשר נתת לי ולא שנטלתי מעצמי, א"כ אף מחלק מנשה יביאו ביכורים דהרי לא נטלו מעצמן, ומ"ד ארץ זבת חלב ודבש לא יביאו מחלק מנשה כיון דאינה ארץ זבת חלב ודבש.

ברם, טעם זה דההבדל הוא בין מי שנתנו לו לבין מי שנטל בעצמו צ"ב דמה בכך, ומדוע הבאת ביכורים תלוי בזה.

וי"ל, דהנה על הנאמר לעיל (ב, כ) 'ארץ רפאים תחשב אף היא רפאים ישבו בה לפנים' פירש"י 'ארץ רפאים תחשב, ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים, אבל לא זו היא שנתתי לאברהם'.

ואולם, על הפסוק שלפנינו דהתורה אומרת על חצי שבט המנשה 'ההוא יקרא ארץ רפאים' פירש"י 'היא אותה שנתתי לאברהם', מבואר איפוא דחלקו של מנשה אף שגם היא נקראת ארץ רפאים, בכ"ז שונה היא מחלקם של בני גד וראובן, דחלקם לא ניתן לאברהם ואילו החלק של שבט מנשה ניתן לאברהם.

מעתה יובן היטב הטעם דהובא בירושלמי, דחצי שבט המנשה לא נטלו מעצמם, כלומר הארץ שקיבלו כבר נכללה בברית שנכרתה עם אברהם והרי היא כארץ ישראל וחייבת בביכורים, משא"כ חלקם של בני גד וראובן דלא היתה בכלל הברית לאברהם וע"כ אין מביאין ממנה ביכורים

יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגוב וגו'. ולמכיר נתתי את הגלעד (ג,יד-טו)

מדוע אצל יאיר נאמר 'לקח', ואילו אצל מכיר נאמר 'נתתי'.

ונראה, שהרי משה רבנו התנה עם חצי שבט המנשה, שאם יעברו חלוצים למלחמה לפני בני ישראל לכבוד להם את ארץ ישראל יזכו לקבל את עבר הירדן.

ואולם, מצינו בגמ' (ב"ב קכא, ב) דיאיר בן מנשה נהרג בתחילת המלחמה עם שבעה העמים, ולא זכה א"כ לעבור חלוץ במלחמה עבור א"י, ונמצא איפוא שלא קיים את התנאי, דאף שהיה אונס בדבר, מ"מ מבואר בירושלמי (גיטין פ"ט ה"ו) דאונסא כמאן דלא עביד.

פרשת דברים

ואולם מבואר בגמ' (סנהדרין עב, א) דהבא במחותרת ונתחייב מיתה על כך, ונטל עימו כלים פטור מלהשיב את הכלים משום דבדמים קננהו, דהואיל ונתחייב מיתה בלקיחת הכלים קנה את הכלים ופטור מלהשיבם.

אף אצל יאיר י"ל דהיות ונתחייב מיתה קנה את חלקו המגיעו לו בעבר הירדן דבדמי נפשו קנאם, ומשום כך נאמר אצלו שלקח את חבל ארגוב, דאכן משה רבנו לא נתן לו את חלקו כיון שלא קיים תנאו, אך הוא כשלעצמו זכה בזה ולקחן לעצמו.

אבל מכיר שהשלים את התנאי בפועל, נאמר בו 'ולמכיר נתתי את הגלעד', דמשה רבנו נתן לו את חלקו המגיעו כיון שהשלים את תנאו.

והנה בהמשך כתיב ויקרא אתם על שמו את הבשן חות יאיר, ולנתבאר י"ל עפ"מ דאיתא (מכילתא פ' בשלח עה"פ אז ישיר) וכן אתה מוצא שכל דבר שאדם נותן נפשו עליו נקרא על שמו, ע"ש. ומשום כן שנהרג על זה לכך נקרא על שמו

ואצו אתכם בעת ההיא לאמר ה' אלוקיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרישתה חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל (ג,יח)

ופירש"י לבני ראובן ובני גד היה מדבר, וקשה הא גם חצי שבט המנשה עברו חלוצים, וכדאיתא ביהושע (ד' יב), ומאי נשתנה דינם של בני ראובן ובני גד שפירש"י דעליהם קאי קרא, מאלה של חצי שבט המנשה.

והנה כבר חידש לן הגרי"ז (בחי' עה"ת פר' וזאת הברכה) דאע"פ דמה שלקחו ב"ג וב"ר נחלתם בעבר הירדן היה ע"פ בקשתם, וקיבלו עליהם אותם תנאים ומכללם שיעברו חלוצים וכו', מ"מ התחייבותם לעבור חלוצים קיבלה תוקף של חוק ומשפט, באופן שאף אם ימחלו על נחלתם אינם נפטרים ממנו, עכ"ד.

ונראה דבזה נשתנו ב"ג וב"ר מחצי שבט המנשה, דכבר ביאר הרמב"ן (לעיל לב, לג) דחצי שבט המנשה לא ביקשו כלל ממשה נחלה זו עם ב"ג וב"ר, ורק כשחלק משה נחלת עבר הירדן באו הם ליטול חלק שם, עי"ש. וממילא אף שחצי שבט המנשה נתחייב באותם התנאים שהתנה משה עם ב"ג וב"ר, (דכיון דאתו הם מכח זכייתם של ב"ג וב"ר בנחלת עבר הירדן, לא עדיפו הם בהך נחלה), מ"מ אינו אלא מדין משפטי התנאים בעלמא, אבל לענין מה שנעשתה ההתחייבות דחלוצים לחוק ומשפט ע"פ ציווי ה', לא היה אצל חצי שבט המנשה שלא היו כלל בפרשה זו, שהרי תוקף חיוב זה אינו דבר התלוי כלל עם מציאות זכייתם בחלקם וכמו שנתבאר.

והשתא מדוקדקים היטב דברי רש"י, דהא קרא דואצו אתכם דקאי לענין הצווי שבא להם מאת ה', וכדמשמע בלישנא דקרא דלא תלה זה כלל בדעתם, זה אינו קאי אלא אצל ב"ג וב"ר שנתחייבו לעבור חלוצים כחוק ומשפט

רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח (ד,ט)

אזהרה מיוחדת הזהירנו הקב"ה מפני שכחת מעמד הר סיני, הברקים, הקולות והדברים שנאמרו שם, והורה לנו שהדברים צריכים להיות חקוקים היטב על לוח לבנו.

כל אחד ואחד חייב לעשות את מרב המאמצים לשם כך, אולם מידת הצלחתו שלא לשכוח, תלויה כבר

פרשת דברים

בידי שמים ובכשורים בהם ניחן מאת הבורא יתברך.

מושג כלשהו ב"לא תשכח" של גאוני הדורות, נוכל לקבל מן הספור הבא, המובא בספר "שמוש חכמים":

באחד הימים פגש רבי אלחנן וסרמן זצ"ל את הרוגצו' בר זצ"ל.

שאל אותו הרוגצו' בר: "מה כבודו עושה?"

"לומד עם ילדים", ענה לו רבי אלחנן. "היכן?"

"בישיבת ברנוביץ".

"ומה חדשתם?"

בתשובה נענה רבי אלחנן ואמר לו חדוש מסוים שחידש.

"בארבעים שנה לא חדשתם כלום," התפלא הרוגצו' ובר.

נסה רבי אלחנן להבין את כוונתו, עד שנזכר, כי, אכן, כארבעים שנה (!) קודם לכן פגש בו ואמר לו בדיוק את אותו חדוש...

בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבתעד ה' אלקיך ושמעתי בקולו (ד,ל)

כמה רבים רחמיו של הבורא וכמה גדולה אהבתו לבניו! לאחר כל האזהרות מפני החטאים, והעונשים הצפויים לעוברי רצונו, הוא מזכיר לעמו, שגם אם יענשו ויתרחקו מעמו, עדיין פתוחה לפניהם הדרך לשוב אליו ולשמוע בקולו.

בספר "מנחה בלולה" מביא על כך משל נפלא המדגים את הדברים:

בן מלך אחד פנה לאביו ביום מן הימים והודיע לו כי רוצה הוא לראות עולם ולפתוח את אפקיו למקומות רחוקים וזרים.

"אפליג בים", תאר את תכניותיו כשעיניו בורקות, "אקח עמי סחורה בכמות גדולה, אסע ואמכור אותה ברחבי העולם, ואהיה עשיר גדול".

"הו, בני", נסה המלך למתן את התלהבותו, "דע לך שלא הכל זוהר כל כך... מסע בים הוא מסע מסוכן ביותר, הים נראה לך לפעמים כחבר, אבל פעמים רבות מאד מתגלה הוא בבוגדנותו...".

אך המלים נפלו על אזנים אטומות. הבן היה נחוש בדעתו לנסוע, ויהי מה.

לבסוף אמר לו המלך: "רואה אני כי אינך רוצה לשמוע בקולי, לך, אפוא, ועשה ככל שיעלה על דעתך, אינני מברך אותך שתצליח... אבל דבר אחד אבקש ממך, בכל מחיר - כשהשטויות שאתה בוחר לעשות יתנקמו בך, ואתה תענש חמורות עליהן, אנא ממך, אל תתבייש לבוא אלי ולבקש ממני סליחה, אל

פרשת דברים

תתבייש לחזר אלי ולבקש ממני עזרה, אני מבטיח לך, שאעזור לך. "...!

זהו שאומר הקב"ה לכנסת ישראל: כשיהיה צר לכם, וכל הדברים הללו ימצאכם באחרית הימים, אנא מכם, אל תתנו לבושה מפני להמשיך ולהרחיק אתכם ממני! שובו אלי, בקשואת סליחתי, ואני אעזור לכם ואשוב אליכם!

ולא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמורו וכל אשר לרעך (היח)

יש להקשות, דבשלמא גבי בית ושדה שייך איסור לא תחמוד, בזה שעושה תחבולות ומסית את חבירו למכור לו את השדה, ומיד כשקונה אותן מיד חברו נכנסים הם לרשותו ובזה עבר על איסור לא תחמוד, אבל באשה הרי בתחלה כשמסיתו לגרשה עדיין לא באה לרשותו, וא"כ ה"ז דומה לאחד שמשדל את חבירו להפקיר חפץ מסויים דבוודאי לא יעבור ע"כ על איסור דלא תחמוד, כיון שלרשותו לא נכנס מאומה, וה"נ האשה הרי לא נכנסה לרשותו ואין ע"כ איסור דלא תחמוד.

ואם נאמר דמכיון שאח"כ הוא מקדשה ומכניסה לרשותו ע"כ עובר על לא תחמוד, והלא בשעה זו כבר מותרת לכל אדם ובהתר נושא אותה, וכיצד יש בזה משום לא תחמוד.

וי"ל ע"פ מה דאיתא בגמ' (קידושין סג, א) דרבי מאיר סובר דהאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר לאחר שתתגיירי וכו', דמקודשת משום דס"ל דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

עפ"ז משכחת לה אופן שיעבור על לא תחמוד, כיון שקידש אשה ואמר לה הרי את מקודשת לי לאחר שתתגרשי ועושה תחבולות ומסית את בעלה לגרשה, ובזה תיכף ומיד כשמתגרשת נעשית אשתו, וע"ז עובר על לא תחמוד.

עוד י"ל אופן שיהיה לדברי הכל, לפי מה דאיתא בגמ' (קידושין נט, ב) דהאומר לאשה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר שלוש יום, ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר עשרים יום ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר עשרה ימים, דלדעת רבי יוחנן אפי' אם היו מאה כולן תופסין בה.

עפ"ז י"ל, דאם השני מסית את הראשון שגרשה, נמצא דלאחר הגירושין נכנסת מיד לרשות השני ובזה עובר על לא תחמוד, שהרי לולי מעשיו היתה נשארת ברשות הראשון

שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד (ו,ד)

במשנה ברכות (כ, א) אמרינן דקטנים פטורים מקר"ש, ורש"י פירש אפילו קטן שהגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בקר"ש, והקשו התוס' (שם ד"ה קטנים) ולא נהירא דהא אמרינן בפרק לולב הגזול קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של קר"ש, ע"כ ס"ל לר"ת דמיירי בקטן שלא הגיע לחינוך.

ויש ליישב שיטת רש"י, בהקדם ביאור דברי הגמ' בסוכה (מב, א) דאמרינן קטן היודע לנענע חייב בלולב וכו' ואמרינן שם בירושלמי דרק בידוע להוליך ולהביא מעלה ומוריד עי"ש, והקשו האחרונים ז"ל דהרי מה"ת מדאגביה נפק ביה ויוצא בהגבהה בעלמא, ואין הנענועים מה"ת, וא"כ מדוע אין מחייבים אותו שיצא עכ"פ המצוה מה"ת.

פרשת דברים

ומובא באחרונים (עי' מרומי שדה להנצי"ב ועוד) דיש כאן יסוד במצות חינוך, דאין דין חינוך אלא באופן שכן יעשה כשיגדל שזה עיקר החינוך, ואין מצוה לחנך לעשות חלק מהמצוה, וכ"ז שאינו יכול לקיים המצוה כתיקונה וכמו שתיקנו חז"ל א"צ כלל לחנכו לקיים המצוה אפי' מה שיכול.

והנה בכל המצות המובא שם בסוכה במצות חינוך, באמת אין מחנך עד שיודע לקיים המצוה כתיקונה, חוץ מקטן היודע לדבר דאמרינן דלמדו תורה וק"ש אף שאינו מבין כלל מה שאומר, וזה אינו כלל מהמצוה, ובפרט מצות קר"ש שאינו מכיון כלל בקבלת עול מלכות שמים, וא"כ מדוע צריך לחנך אותו למצוה זו.

אע"כ צ"ל דמ"ש לחנכו במצות תורה וקר"ש אין הכוונה מצד דין חינוך במצות קר"ש, אלא הוא ג"כ כמו שצריך ללמדו תורה והיינו פסוק תורה צוה וגו' שיהיה תחילת דיבורו דברים קדושים מה"ת אך אין בזה מצות חינוך, ה"נ קר"ש שמחנכים אותו לקרוא אינו מדין חינוך דמצות קר"ש, אלא כמו הפסוקים של ת"ת שמחנכים אותו.

ובאמת במצות ת"ת שונה משאר המצוות, דבשאר המצוות יש רק חיוב דרבנן לחנכו לתורה, משא"כ במצות ת"ת יש מצוה מה"ת לחנך הקטן.

ויתכן דמשום כך כיון שמצות ת"ת מיוחדת דראינו שיש חיוב מה"ת לחנכו, לכן שונה דינו משאר מצות שאין רק חיוב דרבנן, ומצד מצות חינוך דרבנן לא חייבו חכז"ל לחנך רק כשיכול לעשות המצוה בשלימות כמו שיעשה כשיגדל, משא"כ במצות ת"ת שהחיוב מה"ת יתכן שמיד כשיודע לדבר יש חיוב מה"ת על האב, ולפ"ז ה"ה קר"ש שאמרו אינו מדין חינוך דקר"ש, אלא מדין חינוך דמצות ת"ת, ומיושב שיטת רש"י דא"צ לחנך קטן במצות קר"ש, דמ"ש בגמ' שמלמדו פסוק א' דקר"ש הוא מגדר ת"ת, ולא מגדר קר"ש.

ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך (ו,ז)

'ושננתם' שיהיו דברי תורה מחודדים בפ"ך שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד, שנאמר אמור לחכמה אחותי את וגו'. (קידושין ל, א).

מדוע נמשלה התורה לאחות דוקא, וכי אם היינו מדמים אותה לאח כלום היה נגרע מערכה, אלא דשנינו (ב"ק קלט, ב) 'מי שמת והניח בנים ובנות וכו', נכסים מועטין, הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים', הרי לנו דכשהירושה מועטה קודמים הבנות ליטול מן הירושה ואילו הבנים יחזרו על הפתחים.

אף חכמת התורה כן, דאם יאמר אדם דנכסיו מועטין ואין בידו להשתכר ולכן אין ביכלתו ללמוד או להחזיק לומדי תורה, צריך לומר לו דהחכמה היא כאחות, דאם הנכסים מועטים צריך לפרנס את הבת מהנכסים ולא לחזרה על הפתחים, וע"כ בראש ובראשונה צריך לדאוג לקיום התורה, אף כשהפרנסה דחוקה.

ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אנוכי מצוך היום לעשותם (ז,יא)

אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב אשר אנוכי מצוך היום, היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכר. (ע"ז ג, א).

תמהו המפרשים, כיצד ניתן ללמוד מפסוק אחד ב' דרשות, דאי ילפינן מיניה דלא למחר לעשותם כיצד אפשר למילף מיניה גם שלא היום ליטול שכרם.

פרשת דברים

ויש לומר, דלאו ב' דרשות נינהו אלא דרשה אחת היא, דהנה הטעם דאין נתינת שכרם אלא למחר, היינו משום דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף, ורק במתים נעשה חפשי מן המצוות וחשיב זמן זה לסוף, ואולם, אילו היו חייבים אף בעוה"ב בקיום מצוות ועדין לא היה נשלם השכירות, א"כ היה מן הדין שבעוה"ז ישולם שכרם דלעולם אין גמר ואין סוף והשכירות צריכה להשתלם כל הזמן.

אך מאחר דילפינן דהיום לעשותם ולא למחר לעשותם א"כ למחר יחשב סוף ותוכל אז השכירות להשתלם, א"כ ממילא שמעת מינה דהיום לעשותם ולא היום ליטול שכרם

ואכלת ושבעת וברכת (ח,י)

הברכה הגדולה ביותר לאדם היא שיכיר בטובה שנתנה לו ויברך לאלקיו "על הארץ הטבה אשר נתן לך", שכן פעמים רבות זוכה האדם לכל טוב, אולם מאחר והוא אינונותן לב לכך, הריהו כמישלא קבלמאומה.

בהגדה של פסח "מעשה רב" מובא שרבי זלמן סורוצקין מספר כי באחד הימים הגיע אדם צדיק לעיירה כלשהי, והבחין בשואב המים, יהודי מבגר וישיש, נושא בקשי את אסל הדליים על שכמו.

"מה שלומך, רבי יהודי?" פנה אליו, ובתשובה זכה לשמע אנחה קורעת לב: "כמה קשה לי, אין בי כל כח... כמה אמלל אנכי...".

למחרת היום, שוב הבחין באותו שואב מים, הפעם היתה נסוכה הבעה של תקוה על פניו, ובתשובה לשאלת שלומו, הוא נענה ואמר: "ברוך ה' יום יום, העבודה, אמנם, קשה, אולם אם בגילי עוד ביכולתי לסחב דליים כבדים כל כך, איני יכול שלא להודות לבורא יתברך!"

אותו אדם - בשני ימים נפרדים, ביום הראשון הוא אומלל שבאומללים, ואלו ביום השני - הוא שבע רצון. על כך אומר דוד המלך (תהלים קמה, טז): "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון", החסד הגדול ביותר לאדם הוא הרצון שאותו הוא נוטע בו ביחס למצב ולנתונים שהוא התברך בהם, שכן את אותם מאורעות ונתונים יכול האדם לחוות בצורה נעימה יותר, או באופן הפחות נעים